

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Toivola - perhekuntoutusta perustamassa

Pyöttiälä, Jenni

2015 Tikkurila

Laurea-ammattikorkeakoulu
Tikkurila

Toivola - perhekuntoutusta perustamassa

Jenni Pyöttiälä
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi, AMK
Opinnäytetyö
Syyskuu, 2015

Jenni Pyöttiälä

Toivola - perhekuntoutusta perustamassa

Vuosi	2015	Sivumäärä	47
-------	------	-----------	----

Opinnäytetyö on työelämälähtöisesti toteutettu kehittämisprojekti, jossa kehitettiin uuden ympärivuorokautisen perhekuntoutusyksikön perhekuntoutusprosessia. Kehittämistyö toteutettiin moniammatillisesti, ja perhekuntoutusyksikön työntekijöillä oli siinä vahva rooli.

Opinnäytetyöprojektin teoreettisena viitekehyksenä toimii lastensuojelun palvelujärjestelmä, jota lastensuojelulaki ja sosiaalihuoltolaki sekä ohjaavat että velvoittavat. Ympärivuorokautisen perhekuntoutuksen prosessin teoreettiseksi viitekehykseksi valikoitui Iso-Britanniassa kehitetty lasten kehitykseen ja hyvinvointiin keskittyvä Perhearviointimenetelmä. Menetelmä keskittyy perheen elämään sekä perheen keskinäisiin suhteisiin ja näiden vaikutuksiin jokaiseen perheenjäseneseen. Toisena tärkeänä menetelmänä perhekuntoutusprosessissa päätettiin käyttää MIM - vuorovaikutushavainnointia.

Opinnäytetyön aineisto kerättiin kehittämistyötä seuraamalla, siihen osallistumalla ja sitä tukevaan lähdekirjallisuuteen tutustumalla. Kehittämisprojektin tuotoksia ovat perhekuntoutuksen prosessikuvaus sekä esite toiminnasta. Projektin tuotokset jäävät perhekuntoutusyksikön työntekijöiden ja yhteistyökumppaneiden työn tueksi ja he arvioivat tuotosten onnistumisen.

Kehittämisprojektin tuloksena ympärivuorokautinen perhekuntoutus muodostui selkeäksi kolmivaiheiseksi prosessiksi. Prosessikuvausta voidaan käyttää työskentelyn tukena, ja se helpottaa työhön perehdyttämistä. Selkeän prosessikuvauksen myötä on toiminnasta myös helppo kertoa vierailijoille ja yhteistyötahoille. Toiminnasta tehty esite on hyödyllinen työväline asiakasohjauksessa ja se antaa asiakkaille tietoa ympärivuorokautisen perhekuntoutuksen tavoitteista ja sisällöstä.

Asiasanat: lastensuojelu, perhetyö, perhekuntoutus

Jenni Pyöttiälä

Toivola - the start of family rehabilitation

Year	2015	Pages	47
------	------	-------	----

This Bachelor's thesis is a worklife-based development project, in which the rehabilitation process for a new round-the-clock family rehabilitation unit was developed. The progress was accomplished multiprofessionally, and the staff of the rehabilitation unit had a strong role in it.

The theoretical frame of reference of this thesis is the service system of child protection, which is both guided and enforced by the Child Protection and Social Services laws. The Family evaluation method, formed in the UK for the development and well-being of children, was selected as the theoretical reference for the round-the-clock family rehabilitation process. The method focuses on the life and mutual relationships within a family, and their effects on each family member. The MIM-interaction observation was chosen as a second important method in the family rehabilitation process.

The material for the thesis was collected by observing the progress, taking part in it and researching the source literature. The results of the development project are the process description, and a brochure of the service. The outcome of the project will be used as professional support for the staff and partners of the rehabilitation unit, who will also be evaluating the achievements of the results.

As a result of the project, the round-the-clock family rehabilitation formed into a clear three-part process. The process representation can be used as a professional reference, and it eases work orientation. It is also easy to describe the functions to possible visitors and co-operation partners with the clear description of the process. The brochure of the service is a useful tool in guidance of clients, and offers sufficient information about the goals and contents of round-the-clock family rehabilitation.

Keywords: child protection, family work, family rehabilitation

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Projektin teoreettinen viitekehys.....	8
2.1	Lastensuojelun palvelujärjestelmä	8
2.1.1	Lastensuojelun avohuolto.....	9
2.1.2	Lastensuojelun laatusuositus.....	10
2.2	Perhetyö	11
2.2.1	Ehkäisevä perhetyö	12
2.2.2	Korjaava perhetyö	13
2.2.3	Perhetyön prosessi	13
2.3	Perhekuntoutus.....	14
2.4	Perhearviointimenetelmä.....	15
3	Projektin tarkoitus ja tavoitteet	16
3.1	Projektin tuotosten kriteerit.....	17
3.2	Projektin hyödynsaajat.....	17
4	Projektin eteneminen	17
4.1	Suunnitteluvaihe	18
4.2	Toteutusvaihe.....	19
4.2.1	Perhekuntoutusprosessin rakentuminen.....	21
4.2.2	Perhekuntoutusesitteen rakentuminen.....	23
4.3	Opinnäytetyöprojektin eettisyys	24
5	Perhekuntoutuksen prosessikuvaus opinnäytetyöprojektin tuotoksena	24
5.1	Aloitus- ja motivointijakso	27
5.2	Asumisjakso Toivolassa.....	28
6	Perhekuntoutusesite opinnäytetyöprojektin tuotoksena	34
7	Projektin arviointi	35
7.1	Prosessikuvauksen onnistuminen	35
7.2	Esitteen onnistuminen.....	36
7.3	Opinnäytetyöprojektin aikataulun ja toteutuksen onnistuminen.....	37
7.4	Opinnäytetyöprojektin tuotosten hyödynnettävyys.....	38
8	Pohdinta	38
	Lähteet	41
	Kuviot	43
	Liitteet.....	44

1 Johdanto

Perheen tehtävänä on uuden sukupolven kasvattaminen. Lasten itsetuntemus, itsetunto ja arvomaailma kehittyvät perheessä sellaiseksi, kuin sen tunneilmapiiiri ja ihmissuhteet ne muokkaavat. (Törrönen & Pärnä 2010, 72.) Lasten kasvattaminen on haasteellista ja osassa perheistä vanhemmilla on vaikeuksia tarjota lapsille turvallinen ja kasvua sekä kehitystä tukeva ympäristö. Vanhemmuuden haasteet näkyvät yhteiskunnassa monenlaisina ongelmina ja monissa kunnissa kasvavina lastensuojelun asiakasmäärinä. Yksityiset palveluntarjoajat ja useat kunnat tarjoavat lapsiperheille muiden tukimuotojen lisäksi perhekuntoutusta arjenhallinnan sekä haastavien perhetilanteiden tueksi.

Riihimäen kaupunki tarjoaa lastensuojelun avohuollon tukitoimena ryhmämuotoista päiväkuntoutusta alle kouluikäisten lasten perheille. Ympäri vuorokautisen perhekuntoutuksen tarpeeseen kaupunki on kevääseen 2015 saakka vastannut oman kunnan ulkopuolella toimivien yksityisten palveluntarjoajien avulla.

Opinnäytetyöni käsittelee Riihimäen kaupungin perustaman perhekuntoutusyksikön toiminnan aloittamista ja perhekuntoutusprosessin sisällön kehittämistä. Ympäri vuorokautinen perhekuntoutus on uusi palvelumuoto Riihimäellä ja tästä syystä perhekuntoutusprosessin kehittäminen ja aukikirjoittaminen oli suunnitelmallisen, tavoitteellisen ja laadukkaan palvelun tarjoamiseksi välttämätöntä. Opinnäytetyöprojektin toisena tuotoksena on sekä asiakkaille että yhteistyökumppaneille tarkoitettu esite.

Toteutin opinnäytetyöprojektini työelämälähtöisesti olemalla mukana ympäri vuorokautisen perhekuntoutustoiminnan kehittämistyössä. Kehittämistyö tapahtui pääosin perhekuntoutuksen työntekijöiden toimesta, mutta oma työni Riihimäen kaupungin lastensuojelun perhekuntoutuksen tiimissä osallisti minutkin kehittämistyöhön. Oma työkokemukseni lastensuojelun perhekuntoutusprosessissa tuki uuden perhekuntoutuksen prosessin kehittämistä, sillä palveluissa on useita samankaltaisuuksia. Tämän lisäksi oma roolini oli viedä eteenpäin opinnäytetyöprojektiani sille asettamien tavoitteiden ja aikarajojen sisällä. Kehittämistyö tapahtui sille ennakolta varattuina ajankohtina joissa työmenetelmänä käytettiin ryhmäkeskustelua.

Riihimäen kaupungin sosiaalitoimi käynnisti syksyllä 2014 organisaatiomuutoksen jonka lähtökohtana ovat olleet aiempaa toimivampi ja asiakaslähtöisempi organisaatio sekä uusi sosiaalihuoltolaki, joka astui voimaan ensin osittain 1.1.2015 ja kokonaisuudessaan 1.4.2015. Uusi lasten ja nuorten palvelujen organisaatio aloitti toimintansa 1.6.2015. (Riihimäen kaupunki 2014.) Uudessa organisaatiossa perhekuntoutus on osa lastensuojelupalveluita ja toimii tiiviissä yhteistyössä muiden lastensuojelun avohuollon kuntoutuspalveluiden, kuten päivätoimintana järjestettävän ryhmämuotoisen perhekuntoutuksen sekä toimintaterapeutin palveluiden

kanssa. Perheneuvolalla on vahva rooli perhekuntoutuksen toteutuksessa ja se aloittaa tarvittaessa työskentelyn perheen kanssa heti kuntoutusjakson alkaessa.

Lastensuojelun kustannukset ja niiden hallinta ovat valtakunnallisesti ajankohtaisia aiheita ja perhetyön sekä -kuntoutuksen rooli suurempien ongelmien muodostumisen ehkäisijänä ja lapsen kotona asumisen mahdollistajana on hyvinkin ajankohtainen. Vuoden 2008 lastensuojelulain myötä työskenteleminen lastensuojeluasiakkuudessa olevien lasten perheiden sekä muiden verkostojen kanssa on lisääntynyt koko maassa ja uusien toimintatapojen kehittäminen vastaa lain tuomiin vaatimuksiin sekä lastensuojelun laatukriteereihin. Uusi sosiaalihuoltolaki velvoittaa kuntia tarjoamaan kuntouttavaa sosiaalityötä, johon sisältyvät sekä laitospalvelut että perhetyö. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015.)

Lastensuojelu on jo pitkään ollut Riihimäellä kuormittunutta ja asiakasprosessit kestävät usein pitkiä aikoja. Lisäksi Riihimäen kaupunki on taloudellisesti haasteellisessa tilanteessa ja samaan aikaan kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten lukumäärä on korkea. Perhekuntoutustoiminnan yksi tärkeä tavoite on tulevaisuudessa ehkäistä lasten sijoittaminen kodin ulkopuolelle tarjoamalla perheelle intensiivistä ja kokonaisvaltaista tukea. Perhekuntoutuksen avulla kaupunki tavoittelee kustannussäästöjä sijaishuollon palveluista. Perhekuntoutus tarjoaa lapsiperheille tiivistä ja moniammatillista arviointia sekä tukea. Toiminta tulee olemaan vaikuttavuudeltaan aivan erilaista, kuin virka-aikaan tarjottava perhetyö sekä eri toimijoiden tutkimukset ja hoito omissa työpisteissään. (Riihimäen kaupunki 2014a.)

Perhekuntoutusta suunniteltiin sitä varten perustetun moniammatillisen työryhmän toimesta toukokuusta 2014 lähtien. Työryhmä koostui lastensuojelun avo- ja sijaishuollon työntekijöistä sekä perheneuvolan työntekijöistä. Työryhmä kokoontui säännöllisesti ja palvelukuvaus sekä prosessikaavio toiminnasta valmistuivat alkuvuodesta 2015. Osa työryhmästä kävi tutustumassa perhekuntoutustoimintaan Espoossa Tuomarilan perhetukikeskuksessa ja saatua informaatiota hyödynnettiin oman toiminnan suunnittelussa. Suunnittelutyöryhmän kokouksessa vieraili myös Vantaan kaupungin Tammirinteen vastaanottokodissa työskennellyt työntekijä kertomassa siellä toimivasta perhekuntoutuksesta. Riihimäen perhekuntoutusta suunnitteleva työryhmä tutustui näiden vierailujen lisäksi laajasti internetissä erilaisiin perhekuntoutusta koskeviin materiaaleihin ja Helsingin Oulunkylän perhetukikeskuksen sekä Vantaan Kuuselan perhekuntoutuksen perhekuntoutusprosesseihin.

Perhekuntoutusta suunnittelevan moniammatillisen työryhmän lähtökohtana oli suunnitella Riihimäelle perhekuntoutus, joka lyhentäisi merkittävästi lastensuojelun arviointiprosessia, vähentäisi tarvetta ostaa perhearviointia yksityissektorilta ja antaisi asiakasperheille mahdollisuuden kuntoutua omalla asuinpaikkakunnallaan. Tavoitteena oli myös linkittää ryhmämuotoinen perhekuntoutus sekä kotiin vietävä perhetyö jatkumoksi perhekuntoutusjaksolle. (Rii-

himäen kaupunki 2014b.) Perhekuntoutuksen tarkoituksena on lisätä perheiden osallisuutta ja parantaa heidän arjenhallintaansa. Perhekuntoutusjakson aikana pyritään arvioimaan ja kartoittamaan perheen tuen tarvetta, jolloin heidän kanssaan mahdollisesti tehtävä kuntoutusjakson jälkeinen jatkotyöskentely olisi mahdollisimman oikein kohdennettua sekä oikea-aikaista. (Riihimäen kaupunki 2015.)

Perhekuntoutukseen palkattiin toukokuussa 2015 yksi sosiaaliohjaaja. Lastensuojelun toimintaterapeutin työajasta ohjattiin 50 % perhekuntoutukseen ohjaajan työparina toimimiseen ja työn kehittämiseen. Perhekuntoutustoiminnan käynnistäminen tapahtui heti työntekijöiden aloitettua työssään. Elokuussa 2015 perhekuntoutukseen palkattiin vielä toinen sosiaaliohjaaja.

2 Projektin teoreettinen viitekehys

Opinnäytetyöni teoreettinen viitekehys perustuu paljolti lastensuojelun palvelujärjestelmään, jonka palveluita ja tukitoimia sekä ohjaavat että velvoittavat lastensuojelulaki ja sosiaalihuoltolaki. Lastensuojelun palvelujärjestelmään kuuluvia tukitoimia ovat muun muassa perhe-työ ja perhekuntoutus. Lastensuojelun palvelujärjestelmän ja perhekuntoutuksen sekä perhe-työn osuuden ymmärtäminen siinä ovat tärkeää tietoa perhekuntoutuksen prosessikuvauksen ymmärtämisessä sekä esitteen luomisessa. Perhekuntoutusprosessin teoreettiseksi viitekehykseksi valikoitui Perhearviointimenetelmä, joka on Iso-Britanniassa kaikkein haastavimpien perheiden kanssa työskentelemiseen kehitetty menetelmä.

2.1 Lastensuojelun palvelujärjestelmä

Lastensuojelun palvelujärjestelmä on suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti toimiva kokonaisuus, jonka tehtävänä on tukea ja edistää lapsen kasvua ja kehitystä. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2015.) Lastensuojelulaissa (Lastensuojelulaki 417/2007, 2§) todetaan, että lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista ja heidän tulee turvata tälle tasapainoinen kehitys sekä hyvinvointi kuten lapsen huollosta ja tapaamis-oikeudesta annetussa laissa (361/1983) on säädetty. Samassa momentissa todetaan, että lastensuojelun on tuettava lasten vanhempia, huoltajia sekä muita heidän hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä järjestämällä tarvittavia tukitoimia sekä palveluja.

Lastensuojelulain mukaan (Lastensuojelulaki 417/2007, 4§) lastensuojelussa tulee toimia mahdollisimman hienovaraisesti ja käytettävä ensisijaisesti avohuollon tukitoimia, mutta mikäli sijaishuolto on lapsen edun kannalta tarpeen, on se järjestettävä viivytyksettä. Sijais-huoltoa toteutettaessa on lapsen edun mukaisesti otettava huomioon tavoite perheen jälleenyhdistämisestä.

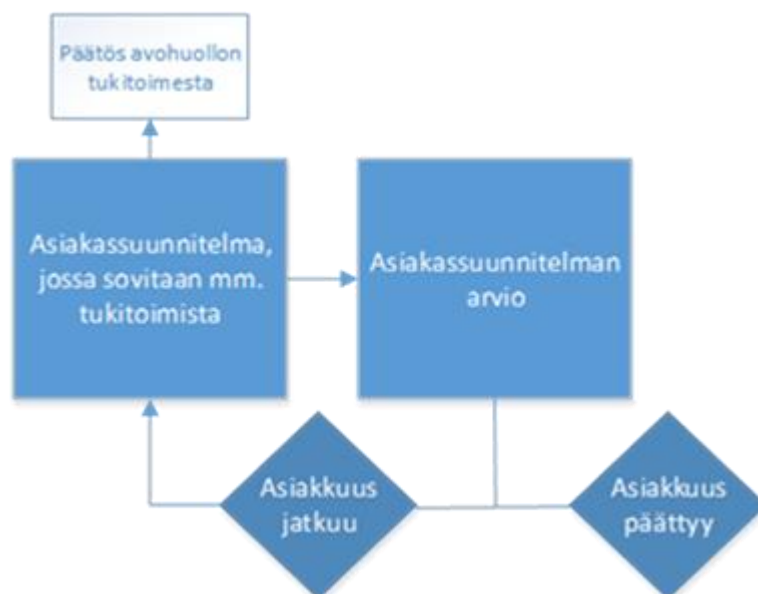
Riihimäen kaupungin lasten, nuorten ja perheiden palveluiden organisaatio sisältää avo- sijais- ja jälkihuoltopalveluita, joista vastaavat kuusi sosiaalityöntekijää sekä lastensuojelun palveluesimies. Lastensuojelutarpeen arviointitiimissä työskentelee yksi sosiaalityöntekijä sekä kaksi palveluneuvojaa, jotka huolehtivat myös lastensuojelun virka-ajan päivystyksestä. Neljä sosiaalityöntekijöistä vastaa lastensuojelun avo- sijais- ja jälkihuoltopalveluista ja tämän lisäksi poliisilaitoksella työskentelee yksi seutukunnallinen työntekijä.

Sijaishuollon palveluita tarjotaan Mäkikujan perhekeskuksessa, vastaanotto- ja nuorten osastoilla. Lisäksi kaupunki tarjoaa perhehoitopalveluita ostopalveluna yksityisiltä palveluntarjoajilta. Lastensuojelun asiakkuudessa oleville perheille on sijaishuollon palveluiden lisäksi tarjolla erilaisia avohuollon tukitoimia sekä jälkihuollon palveluita, joissa työskentelevät 12 sosiaaliohjaajaa. Osana lastensuojelun palvelujärjestelmää ovat Riihimäellä myös toimintaterapeutin palvelut.

Perhekuntoutus sijoittuu Riihimäen kaupungin lastensuojelun palvelujärjestelmässä lastensuojelun avohuollon tukitoimiin (Lastensuojelulaki 417/2007, 37§). Sen asiakkaat ovat lastensuojelun asiakkaita, mutta uuden sosiaalihuoltolain (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 14§) myötä perhekuntoutusta on mahdollista käyttää myös ennaltaehkäisevänä työmuotona.

2.1.1 Lastensuojelun avohuolto

Lastensuojelulaki (Lastensuojelulaki 417/2007, 34§) velvoittaa kuntia järjestämään lapselle/perheelle avohuollon tukitoimia heti kun lastensuojelun tarve on todettu. Näiden tukitoimien avulla edistetään ja tuetaan lapsen kasvua ja kehitystä sekä vahvistetaan ja tuetaan lapsen vanhempien ja muiden huoltajien kasvatustaitoja ja - mahdollisuuksia. Avohuollon tukitoimet ovat osa suunnitelmallista työskentelyä ja perustuvat sosiaalityöntekijän lapselle tekemään asiakassuunnitelmaan. Avohuollon tukitoimista tehdään aina erillinen päätös ja niitä suunnitellessa lapsen etu aina ensisijainen lähtökohta. (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2015a.) Avohuollon tukitoimien prosessia havainnollistaa kuvio 1.

Kuvio 1: Avohuollon prosessi (Terveys- ja hyvinvoinnin laitos, Lasten, nuorten ja perheiden palvelut - yksikkö 2015a)

Ryhmämuotoinen päivä kuntoutus perheille on Riihimäellä lastensuojelun asiakkuudessa oleville perheille tarjottu avohuollon tukitoimi. Tarvetta ennaltaehkäisevälle työskentelylle on lastensuojelun yhteistyökumppaneiden (esim. lastenneuvola ja varhaiskasvatus) suunnalta tuotu useasti, mutta toistaiseksi palvelua on tarjottu lähinnä vain lastensuojelun tukimuotona.

Perhekuntoutuksen lisäksi Riihimäellä on lastensuojelun avohuollon palveluina tarjolla perhetyötä (varhaisen tuen perhetyö, suunnitelmallinen ja tavoitteellinen muutokseen tähtäävä perhetyö sekä tehostettu perhetyö), vertaisryhmätoimintaa sekä jälkihuoltoa avohuollon tukitoimena tapahtuneen sijoituksen päätyttyä.

2.1.2 Lastensuojelun laatusuositus

Sosiaali- ja terveysministeriö on julkaissut vuonna 2014 lastensuojelun laatusuosituksen (Sosiaali ja terveysministeriö 2014), joka on suunnattu ensisijaisesti lastensuojelupalvelujen toteuttamisen, arvioinnin, kehittämisen ja johtamisen tueksi kuntiin. Laatusuosituksen keskiössä on lapsi ja 27 laadittua suositusta jakautuvat neljään sisällölliseen alueeseen:

- osallisuus lastensuojeluasiassa ja kokemusasiantuntijuuden hyödyntäminen palveluita kehitettäessä
- lapsilähtöinen yhteinen palvelujärjestelmä ja eri toimijoiden välinen yhteistyö
- osaavat ammattilaiset, tehtävänjako ja työn tuki
- moniulotteinen arviointi

Riihimäen kaupungin lastensuojelun perhekuntoutusmallin kehittämistyön tukena käytettiin mm. lastensuojelun laatusuosituksia. Perhekuntoutuksessa työskentelevät työntekijät ovat ammattitaitoisia ja heillä on aiempaa kokemusta lasten ja perheiden kanssa työskentelystä. Työntekijät tuntevat laajasti perhekuntoutusta tukevan yhteistyöverkoston ja heille tarjotaan tulevaisuudessakin ammattitaitoa syventävää täydennyskoulutusta, kuten esimerkiksi perhearviointikoulutus syksyllä 2015. Työntekijät osallistuvat työnohjaukseen ja saavat työlleen tiiviin tuen esimiehiltä. (Riihimäen kaupunki 2015.)

2.2 Perhetyö

Lastensuojelulaissa veloitetaan sosiaalihuollosta vastaava toimielin järjestämään lastensuojelun avohuollon tukitoimena tarvittaessa perhetyötä. Perhetyön perustana ovat sosiaali- ja terveydenhuoltoa säätelevät lait ja asetukset sekä asiakastyötä ohjaavat eettiset periaatteet. Perhetyötä voidaan tehdä hyvin erilaisin menetelmin sekä eri toimintamuotoja apuna käyttäen. Perhetyön sisältö, toimintamuodot, tavoitteet, tekijät ja organisointi vaihtelevat eri paikkakunnilla, mutta toimintamuotona perhetyö on vakiintunut osaksi kuntien toimintaa. Perhetyöllä on suuri rooli myös uudessa sosiaalihuoltolaissa, jonka mukaan sitä tulee tarjota niin ennaltaehkäisevästi kuin osana lastensuojelun korjaaviakin palveluita. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015b.)

Perhetyö esiintyy monessa yhteydessä kaikkien tuntemana työskentelytapana, mutta sen käytännöt ovat kirjavia ja määrittelemisen haasteellista (Heino, Berg & Hurtig 2000, 10). Perhetyön lähtökohtina ovat perheiden tarpeet, jotka voivat liittyä esimerkiksi lasten kehitys- ja kasvatuskysymyksiin, perheen toimintakyvyn ja hyvinvoinnin lisäämiseen sekä vanhemmuuden tukemiseen. Perhetyön voidaan katsoa pohjautuvan sosiaalivaltion välittämisen ja huolehtimisen periaatteisiin, joiden avulla voidaan taata kaikille yhteiskunnan jäsenille turvallisuuden sekä hyvinvoinnin perustuki. (Rönkkö & Rytönen 2010, 27.)

Monissa kunnissa perhetyöllä tarkoitetaan esimerkiksi perheen kotona tehtävää perhetyötä, joka voi olla perhetyöntekijän antamaa keskusteluapua ja tukea erilaisissa arjen toiminnoissa. Vanhemmuuden tukeminen lapsen kasvatuksessa on yksi perhetyön perustehtävistä. Perhetyöntekijä tuntee lapsen eri kehitysvaiheet ja hänen tehtäviinsä kuuluu ohjata sekä tukea vanhempia erilaisten kasvatusten menetelmien käytössä. Perhetyöntekijä voi myös järjestää lapselle hänen hyvinvointiaan tukevaa toimintaa, kuten tukea harrastuksiin osallistumisesta, keskustella lapsen kanssa perheen tilanteeseen vaikuttavista asioista ja tuoda lapselle iloa tuottavia kokemuksia yhteisen tekemisen muodossa. Perhetyön luonteeseen kuuluu moniammatillisuus, eri ammattiryhmien kanssa tehtävä yhteistyö sekä asiakkaan verkostojen kanssa työskentely. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015c.)

Riihimäen kaupungin lastensuojelun avohuollon perhekuntoutuksessa työskennellään asiakasperheen kanssa käyttäen työmuotona perhetyötä sekä sen erilaisia menetelmiä. Työskentely on hyvin suunnitelmallista ja tavoitteellista sekä erittäin intensiivistä. Perhetyön eri muotoja on Riihimäen lasten, nuorten ja perhepalveluiden organisaatiossa useita. Uudessa organisaatiossa toimintansa aloittanut Mäkikujan Perhetupa tarjoaa palveluja sekä sosiaalihuollon että lastensuojelun asiakkuudessa oleville Riihimäkeläisille perheille. Palveluiden piiriin ohjautaan suunnitellusti lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden tai palveluneuvonta ja -ohjausryhmien työntekijöiden tilauksesta. Perhetuvalla työskentelevät osa lasten, nuorten ja perheiden palveluiden sosiaaliohjaajista. (Riihimäen kaupunki 2015a.)

2.2.1 Ehkäisevä perhetyö

Ehkäisevän perhetyön tavoitteena on ylläpitää perheen hyvinvointia ja ennaltaehkäistä elämän muutostilanteissa esiintyviä riskejä sekä syrjäytymistä. Sen tehtävänä on auttaa perhettä arjessa ja omien voimavarojensa löytämisessä. Ehkäisevän lastensuojelun tarkoituksena on tukea jo hyvin varhaisessa vaiheessa, ongelman ja huolen ollessa vielä pieni, ja se perustuu vapaaehtoisuuteen eikä vaadi lastensuojelun asiakkuutta. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015d.)

Uusi sosiaalihuoltolaki korostaa ennaltaehkäisevän lastensuojelun merkitystä, eikä esimerkiksi perhetyö enää lain mukaan ole osa lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteitä vaan osa yleisiä sosiaalipalveluita. Neurolassa, varhaiskasvatuksessa ja kouluissa tehtävää perhetyötä kutsutaan ehkäiseväksi aina kun lapsi ei ole lastensuojelun asiakas. Ehkäisevä perhetyö on kokonaisvaltaista, suunnitelmallista ja pitkäjänteistä lapsiperheiden tukemista, jossa perhettä autetaan kokonaisuutena samalla vastaten perheenjäsenten yksilöllisiin tarpeisiin. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015e.) Riihimäellä lapsiperheiden kotipalvelu tarjoaa ennaltaehkäisevää perhetyötä lapsiperheille. Uuden sosiaalihuoltolain mukanaan tuomat muutokset ovat asettaneet paljon painetta lapsiperheiden kotipalvelulle ja työntekijäresurssin lisääminen tähän palveluun tulee varmasti olemaan lähivuosien tarve myös Riihimäellä. Tällä hetkellä osa Riihimäen lapsiperheiden kotipalvelun perhetyöstä tarjotaan yksityisten palveluntarjoajien avulla.

Mäkikujan Perhetuvan sosiaaliohjaajien tarjoama perheiden varhainen tuki on joko sosiaalihuoltolain tai lastensuojelulain mukaista lyhytkestoista tukea perhetilanteen vahvistamiseksi sosiaaliohjauksen keinoin. Varhaisen tuen työskentely painottuu neuvontaan, ohjaukseen ja perheen tilanteen arviointiin. Perhetuvan työntekijät työskentelevät myös ennaltaehkäisevän perhetyön keinoja käyttäen. Tällöin työskentely on tavoitteellista ja suunnitelmallista muutostyötä perustuen sosiaalihuoltolakiin tai lastensuojelulakiin. Ennaltaehkäisevän perhetyön työskentelyssä perhettä tavataan viikoittain ja työskentelyn tarvetta arvioidaan kolmen kuu-

kauden välein. Työskentelyn piirissä voi olla koko perhe tai yksi perheenjäsen. Työskentelyn tavoitteiden suunnittelemiseen osallistuvat perhe, sosiaaliohjaaja sekä perheen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. (Riihimäen kaupunki 2015a.)

2.2.2 Korjaava perhetyö

Korjaavalla perhetyöllä tarkoitetaan lastensuojelullista, suunnitelmallista ja tavoitteellista perheen tilanteen selvittelyä sekä yhdessä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ja perheen kanssa sovittuihin muutoksiin tukemista. Korjaavan perhetyön perustehtävänä on lapsiperheiden tukeminen ja kuntouttaminen silloin, kun lapsen huolenpito, tarpeet ja turvallisuus ovat uhattuina. Perhe voidaan velvoittaa osallistumaan perhetyöhön lastensuojelun velvoittamana, esimerkiksi perhetilanteen ollessa kriisiytynyt. Tällöin korjaava perhetyö voi olla tehostettua tukea, jossa on myös kontrolli vahvasti mukana. Avohuollon tukitoimena järjestettävästä työstä tehdään aina päätös ja tukitoimen järjestäminen tavoitteineen kirjataan myös lastensuojelun asiakassuunnitelmaan. Perhetyön aloittamisesta, työskentelyn pituudesta, seurannasta ja arvioinnista päätetään yhdessä perheen ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015f.)

Riihimäellä asiakasperheet ohjautuvat perhekuntoutukseen lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden lähetteen välityksellä ja ovat lastensuojelun asiakkuudessa. Perhekuntoutus on heidän kohdallaan avohuollon tukitoimenpiteenä toteutettavaa korjaavaa perhetyötä. Lastensuojelulain mukaista tehostettua perhetyötä tarjotaan Riihimäellä myös perheiden kotiin vietävänä tukimuotona. Tehostettu perhetyö sisältää tarvittaessa 3-5 viikkoittaista tapaamista sosiaaliohjaajan kanssa. Työskentely perustuu perheen ja heidän asioista vastaavan sosiaalityöntekijän sekä tehostettua perhetyötä tekevän sosiaaliohjaajan kanssa. Tehostetussa perhetyössä työskentelyn tavoitteiden täyttymistä arvioidaan kuukausittain ja työskentelyä jatketaan korkeintaan puolen vuoden ajan. (Riihimäen kaupunki 2015a.)

2.2.3 Perhetyön prosessi

Perhetyön prosessin määrittely on perheen, perhetyöntekijöiden, sosiaalityöntekijöiden ja yhteistyökumppaneiden kannalta tärkeää. Työskentelyn tavoitteiden selkiyttämiseksi ja tulokellisuuden tehostamiseksi on myös tärkeää, että työnjaosta, tiedonkulusta ja päätöksenteosta on sovittu yhdessä. Kaikilla osapuolilla pitäisi myös olla yhteinen käsitys siitä, miksi perhetyötä tehdään. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015g.)

Prosessikuvauksen tarkoituksena on auttaa perhettä ja viranomaisverkostoa jäsentämään perhetyötä työskentelymuotona. Tavoitteena on tukea ja auttaa lasta ja perhettä parhaalla mahdollisella tavalla. Perhetyön keskiössä on aina lapsi ja hänen perheensä ja siksi lapsen

osallisuuteen täytyy muistaa kiinnittää erityistä huomioita prosessin kaikissa vaiheissa. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015h.) Riihimäen kaupungin tarjoama lastensuojelun avohuollon perhetyö on aina suunnitelmallista ja tavoitteellista työskentelyä, joka perustuu sosiaalityöntekijän laatimaan asiakassuunnitelmaan. Suunnitelmaa ja sille asetettujen tavoitteiden toteutumista arvioidaan kolmen kuukauden välein yhdessä perheen, heidän sosiaalityöntekijänsä sekä perhetyötä tekevän tahon kanssa.

2.3 Perhekuntoutus

Perhekuntoutus, eli koko perheen sijoitus laitousyksikköön on melko uutta, 1990-luvulla kehittyntä lastensuojelutoimintaa Suomessa. Perhekuntoutusta järjestetään sekä päivämuotoisena että laitoksessa tapahtuvana ympärivuorokautisena kuntoutuksena. Perhekuntoutuksen ja kotona tapahtuvan perhetyön eroavaisuus on juuri laitosympäristö vaikka molemmat ovatkin osa lastensuojelun avohuollon tukitoimia. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015i.)

Perhekuntoutuksen on todettu olevan hyvä työmuoto lastensuojelun avohuollossa sekä lapsen kotiutusprosessissa huostaanoton päättyessä. Perhekuntoutukseen ohjaututaan yleensä, kun muut avohuollon tukitoimenpiteet eivät ole olleet riittäviä, mutta perheen ollessa motivoitunut kuntoutukseen, on se oikea-aikaisesti tarjottuna voinut estää lapsen perheen ulkopuolelle sijoittamisen. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015j.) Perhe voidaan nähdä lastensuojelussa lapsen oireiden ja pahoinvoinnin aiheuttajana, mutta samalla perheen rooli tilanteen korjaamisessa on merkittävä. Lastensuojelulaissa on määritelty lastensuojelutyön auttamisen tavaksi ja työn tavoitteeksi vanhemmuuden tukeminen ja vaikeissa tilanteissa perhe voidaan ajatella työskentelyssä resurssiksi sekä voimavaraksi. (Konttinen 2009, 10.)

Perhekuntoutus tarjoaa suunnitelmallista ja tavoitteellista kuntouttavaa toimintaa koko perheelle. Kuntoutuksen tavoitteena on turvata lapsen kasvuolosuhteet ja tukea vanhempia kasvatustehtävässä perheen omia voimavaroja vahvistaen. Erilaisten toiminnallisten menetelmien avulla tuetaan perheen keskinäistä vuorovaikutusta ja kuntoutuksen kivijalkana toimivat arjen taitojen sekä säännöllisen päivärytmin harjoittelu. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015k.)

Perhekuntoutuksen keskeinen tavoite on perheen tukeminen niin, että lapsen asuminen kotona on tämän kannalta hyvä ja turvallinen ratkaisu. Mikäli perhekuntoutusjakson aikana todetaan, ettei tämä ole mahdollista, pyritään lapselle löytämään sijaishuoltopaikka yhteistyössä vanhempien kanssa. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015l.)

Perhekuntoutusta järjestetään Suomessa monilla paikkakunnilla ja sitä tarjoavat niin kunnat kuin yksityisetkin palveluntarjoajat. Järvenpään sosiaalisairaala tarjoaa perhekuntoutusta

erityisesti alkoholi- lääke- sekä monipäihderiippuvaisille ja opiaattiriippuvaisille vanhemmille. Sosiaalisairaalan perhekuntoutukseen pääsee myös silloin, kun päihderiippuvuuden lisäksi vanhemmalla on jokin psyykinen sairaus tai mielenterveyden häiriö (A-klinikkasäätiö 2015.)

Riihimäen kaupunki on vuonna 2010 Kaste - ohjelman avulla aloittanut ryhmämuotoisen päivä kuntoutustoiminnan alle kouluikäisten lasten perheille. Palvelu on alusta alkaen suunnattu lastensuojelun asiakkuudessa oleville perheille ja toimintaa on kehitetty koko sen olemassaoloajan. Ryhmämuotoisen päivä kuntoutuksen tavoitteena on tukea lapsiperheitä niin intensiivisesti, että lapsen asuminen kotona olisi mahdollista. Molempien Riihimäen kaupungin perhekuntoutusmallien avulla kaupunki pyrkii asiakaslähtöisen tuen tarjoamiseen sekä kustannussäästöihin.

Perhekuntoutus sisältää yleensä sosiaaliohjauksen lisäksi terapeuttisia palveluja kuten esimerkiksi yksilö- ja perheterapiaa tai toimintaterapiaa, kuten Riihimäellä. Perhekuntoutus voi sisältää myös perhetilanteen sekä perheen vuorovaikutuksen arviointia samalla kun kuntoutuksella pyritään saamaan aikaan muutosta. Riihimäellä toteutettavassa perhekuntoutuksessa tullaan tekemään perheelle kuntoutusjakson aikana erillinen, suunnitelmallinen ja pitkäkestoinen (10 erillistä tapaamista) perhearviointi, johon perhekuntoutuksen työntekijät tullaan kouluttamaan syksyn 2015 aikana.

2.4 Perhearviointimenetelmä

Perhearviointimenetelmä on Arnon Bentovimin ja Lisa Bingley Millerin Iso-Britannian terveysministeriön toimeksiannosta kehittämä työmenetelmä, joka on osa sosiaalityöntekijöille laadittua Arviointikehyksen (Framework for the Assessment of Children in Need and their Families, Department of Health, 2000) välineistöä. Perhearviointimenetelmä on lasten kehitykseen ja hyvinvointiin keskittyvä menetelmä, joka keskittyy perheen elämään sekä perheen keskinäisiin suhteisiin ja näiden vaikutuksiin jokaisen perheenjäsenen kohdalla. (Laukkanen 2011, 5).

Laukkanen (2011, 7.) kirjoittaa Perheterapialehden artikkelissaan perhearviointimenetelmän sisältämistä useista eri teoreettisista viitekehyksistä. Systeeminen näkökulma on menetelmässä eniten käytetty perheen tarkastelumuoto. Perhesysteemi on aina enemmän kuin osiensa summa ja siksi on tärkeää havainnoida kokonaisuutta sen toimivuuden ymmärtämiseksi. Perhearviointimenetelmässä tavataan jokaista perheenjäsentä ja jokaisen ääni tulee kuulluksi.

Tärkein kasvu ympäristö lapselle on hänen oma perheensä. Perheiden kanssa työskennellessä ja tutkiessa miten perheessä vastataan lapsen muuttuviin tarpeisiin, on erityisen tärkeää huomioida kaikki ympäristöjen väliset suhteet joissa lapsi on osallisena. Perhearviointimenetelmä

telmää käyttäessä lasta tuetaan ja hoidetaan hänen omassa kehitysympäristössään sekä yhteydessä hänen arkeensa ja siihen kuuluviin ihmissuhteisiin. Kiintymyssuhdeteoria sekä narraatiivisuus ja ratkaisukeskeisyys ovat myös perhearviointimenetelmän sisältämiä viitekehyksiä. (Laukkanen 2011, 6-7.)

Riihimäen kaupungin lastensuojelun ympärivuorokautisen perhekuntoutuksen kuntoutusprosessin teoreettiseksi viitekehykseksi valikoitui Perhearviointimenetelmä. Moniammatillinen perhekuntoutusta suunnitellut työryhmä tutustui menetelmään jo ennen kuntoutustoiminnan käynnistämistä ja arvioi menetelmän olevan sopiva toteutettavaksi myös perhekuntoutusprosessin aikana.

3 Projektin tarkoitus ja tavoitteet

Riihimäen kaupungin tavoitteena on ollut ympärivuorokautista perhekuntoutusta tarjoamalla vähentää lastensuojelun kustannuksia ja ehkäistä suurempien ongelmien syntymistä mahdollistamalla perhekuntoutuksen avulla lapsen asuminen kotona. Uuden sosiaalihuoltolain myötä kunnille on tullut velvoite kuntouttavan sosiaalityön tarjoamisesta. Riihimäen sosiaalitoimen tavoite uuden entistä asiakaslähtöisemmän organisaation kehittämisestä sisälsi uusien toimintamallien sekä palveluiden luomista ja perhekuntoutuksen tarjoaminen omassa kunnassa koettiin sekä asiakasystävälliseksi että kustannustehokkaaksi palvelumuodoksi.

Opinnäytetyöni oli toiminnallinen ja toteutin sen projektina, jonka aikana olin mukana kehittämässä ja kirjoittamassa auki perhekuntoutusjakson prosessia Riihimäellä sekä tuotin erillisen esitteen sen toiminnasta. Perhekuntoutuksen toiminta on vasta käynnistymässä ja kuntoutusprosessin avaaminen kirjalliseen muotoon sekä esitteen luominen siitä ovat toiminnan kannalta oleellisia asioita. Kuntoutusprosessikuvausta tullaan käyttämään perhekuntoutuksen työntekijöiden työvälineenä ja se tulee tukemaan itse kuntoutusprosessia. Prosessikuvauksen avulla on myös helppo perehdyttää uusia työntekijöitä ja työharjoittelussa olevia opiskelijoita sekä luoda toiminnasta esite asiakkaille sekä yhteistyökumppaneille.

Perhekuntoutuksen työntekijät osallistuivat aktiivisesti projektin toteutukseen. Työskentelyn pohjana käytettiin perhekuntoutustyöryhmän aiemmin luomaa prosessikaaviota ja valmiin prosessikuvauksen tuli täyttää kaaviossa asetetut vaiheet. Kehittämistyötä tehtiin ennakolta sovittuina ajankohtina, jolloin tapaamisiin osallistuivat joko kuntoutustiimi (ympärivuorokautisen perhekuntoutuksen sosiaaliohjaaja/t, toimintaterapeutti ja ryhmämuotoisen päivä-kuntoutuksen kaksi sosiaaliohjaajaa) tai heidän lisäksi perhekuntoutuksen perustamista varten perustettu moniammatillinen työryhmä.

3.1 Projektin tuotosten kriteerit

Perhekuntoutuksen prosessikuvauksen laadullisiksi mittareiksi päätettiin perhekuntoutuksen työntekijöiden toimesta asettaa aiemmin luodun prosessikaavion toteutuminen, selkeys, mahdollisuus käyttää prosessikuvausta työn suunnittelun ja toteutuksen tukena sekä perehdytyksen apuna. Määrälliseksi kriteeriksi asetettiin prosessin soveltuvuus erilaisille asiakasperheille.

Perhekuntoutusesitteen laadullisiksi kriteereiksi perhekuntoutuksen työntekijät asettivat selkeyden ja riittävän informatiivisuuden sekä miellyttävän ulkonäön. Valmiissa esitteessä kerrotaan selkeästi perhekuntoutukseen ohjautumisen syistä, kuntoutusjakson sisällöistä sekä tavoitteista. Perhekuntoutukseen osallistuvan asiakkaan tulee saada esitteestä selkeä kokonais käsitys kuntoutusjaksosta. Yhteistyötahoja varten esitteen on oltava riittävän informatiivinen, jotta asiakkaiden ohjautuvuus perhekuntoutukseen on perusteltua ja mahdollisimman oikea-aikaista.

Perhekuntoutusesite oli tarkoitus kohdistaa perhekuntoutukseen osallistuville asiakasperheille sekä yhteistyökumppaneille. Esitteen määrällisiksi kriteereiksi asetettiin sähköinen, muokattavissa ja tulostettavissa oleva versio ja paperinen asiakkaille ja yhteistyötahoille jaettava versio.

3.2 Projektin hyödynsaajat

Projektin aikana kehitetystä ja aukikirjoitetusta prosessikuvauksesta tulevat eniten hyötymään ympärivuorokautisen perhekuntoutuksen työntekijät ja asiakasperheitä perhekuntoutukseen ohjaavat lastensuojelun sosiaalityöntekijät sekä itse asiakasperheet. Prosessikuvausta voidaan käyttää työn tukena ja se mahdollistaa tasalaatuisen palvelun asiakasperheille. Prosessikuvauksen ja esitteen avulla perhekuntoutus sijoittuu selkeästi osaksi Riihimäen kaupungin lastensuojelun palvelujärjestelmää ja työn sisältö tulee näkyväksi muille yhteistyötahoille.

4 Projektin eteneminen

Opinnäytetyön toiminnallinen osuus toteutettiin pääosin yhteistyössä perhekuntoutuksen sosiaaliohjaajien ja toimintaterapeutin kanssa. Keskustelin heidän kanssaan ennalta sovittuina aikoina ja nauhoitin osan keskusteluitamme heidän luvallaan, jotta pystyin jälkeenpäin palaamaan niihin suunnitellessani perhekuntoutusesitettä sekä kirjoittaessani auki kuntoutusprosessia. Tarkoitukseni ei ollut litteroida aineistoa vaan käytin sitä muistini tukena.

Perhekuntoutukselle oli moniammatillisen suunnittelutyöryhmän toimesta luotu prosessikaavio, mutta kuntoutuksen sisällöllinen prosessi oli toiminnan käynnistyessä vielä kehittämisvaiheessa. Perhekuntoutuksen sosiaaliohjaajat sekä toimintaterapeutti suunnittelivat kuntoutuksen sisältöä elo- syyskuussa 2015 ja osallistuin näihin tapaamisiin sekä opiskelijan roolissa että samalla myös osana kuntoutustiimiä ja perhekuntoutustoiminnan suunnittelijana.

Perhekuntoutuksen työntekijöillä tulee olemaan monia eri yhteistyötahoja. Perheen jo olemassa olevia läheis- ja viranomaisverkostoja hyödynnetään kuntoutumisen tukena sekä uusia verkostoja pyritään luomaan tarpeen mukaan. Asiakasprosessista vastaava sosiaalityöntekijä tulee olemaan tietoinen perhekuntoutuksen sisällöistä ja etenemisestä ja tapaa sekä perhekuntoutuksen työntekijöitä että asiakasperhettä säännöllisesti. Perheneuvolan työntekijät tarjoavat kuntoutettavalle perheelle kaikkia perheneuvolan palveluja. Ryhmämuotoisen päiväkuntoutuksen sosiaaliohjaajat sekä kotiin vietävää perhetyötä tekevät sosiaaliohjaajat ovat perhekuntoutukseen osallistuvan asiakasperheen mahdollisia aiempia ja tulevia työntekijöitä, joten myös heidän kanssaan tehtävä yhteistyö on tiivistä varsinkin kuntoutusprosessin siirtävävaiheissa. (Työntekijöiden keskustelu 17.8.2015.)

Opinnäytetyöprojektini aikana keskustelin aiheesta myös edellä mainittujen tahojen sekä moniammatillisen suunnittelutyöryhmän jäsenten kanssa. Lisäksi tutustuin teoreettiseen viitekehykseen sopivaan lähdekirjallisuuteen. Opinnäytetyöprojektini eteni vaiheittain keväällä 2015 alkaneesta suunnitteluvaiheesta kesän toteutusvaiheeseen ja syksyn projektin sekä sen tuostosten arviointiin.

4.1 Suunnitteluvaihe

Työskentelen itse ryhmämuotoisessa päiväkuntoutuksessa sosiaaliohjaajana ja kiinnostuin uudesta ympärivuorokautisesta perhekuntoutusmallista jo vuonna 2014, kun kuulin toiminnan suunnittelun aloittamisesta. Toiminnan käynnistämisen ajankohta oli epäselvä, mutta tilanteen selkiydyttyä ja henkilökunnan valikoiduttua kiinnostuin toiminnasta entistä enemmän. Keskustelin opinnäytetyöni ajankohtaisuudesta tulevassa perhekuntoutuksessa työskentelevän toimintaterapeutin kanssa huhtikuussa 2015 ja keskustelumme tuloksena päädyimme siihen, että teen opinnäytetyöni perhekuntoutuksen käynnistymisestä. Toimintaterapeutti Mia Salo lupautui työelämän yhteyshenkilökseni. Aiemmin keväällä olin osallistunut tiedonhankintapaajaan Hyvinkään Laureassa sekä toimintakeskeisten opinnäytetöiden työpajaan Tikkurilassa. Toukokuussa 2015 suunnitteluvaihe eteni opinnäytetyösopimuksen allekirjoittamisella, tutkimusluvan hakemisella Riihimäen kaupungilta sekä opinnäytetyön suunnitelmaseminaarilla 8.5.2015.

Uudessa organisaatiossa ympärivuorokautisen sekä päivätoimintana järjestettävän ryhmämuotoisen perhekuntoutuksen sosiaaliohjaajat muodostavat toimintaterapeutin kanssa yhteisen kuntoutustiimin, ja yhteistyö tulee luonnollisesti olemaan tiivistä. Koin että tulevan perhekuntoutuksen käynnistämisen seuraaminen, sen toiminnan suunnitteluun osallistuminen sekä aukikirjaaminen ja perhekuntoutusesitteen luominen opinnäytetyöprosessin muodossa antaisivat minulle paljon uutta tietoa oman ammatillisen kehittymiseni lisäksi. Oma roolini oli tässä perhekuntoutusprosessin kehittämisprojektissa kaksinainen, olin samaan aikaan opiskelija ja lastensuojelun perhetyön työntekijä. Opiskelijana tavoitteeni oli oppia ymmärtämään projektina etenevän työn vaiheet sekä osata hyödyntää teoriaa siirtäen sitä käytäntöön.

4.2 Toteutusvaihe

Opinnäytetyöni toiminnallinen osuus meni osittain päällekkäin suunnitteluvaiheen kanssa, sillä jouduin työelämän aikataulujen vaatimuksesta aloittamaan projektini toiminnallisen osuuden heti toukokuun alussa, jo ennen suunnitelmaseminaariani. Oma roolini projektissa oli tuoda ennalta sovittuihin ryhmäkeskusteluihin opinnäytetyöni tavoitteiden mukaiset teemat ja ohjata keskustelujen etenemistä. Tehtävänäni oli myös huolehtia seuraavien ryhmäkeskustelujen toteutusajankohtien sopimisesta sekä kirjata tai nauhoittaa keskustelujen sisältö. Toukokuun ajaksi sovittiin perhekuntoutukseen palkatun sosiaaliohjaajan perehdyttämisen sekä ensimmäisen kuntoutuksessa aloittaneen asiakasperheen kuntoutusprosessin ympärille keskitettyjä tapaamisia. Kaikkia tulevia ryhmäkeskusteluajkoja ei pystytty sopimaan vielä projektin toteutusvaiheen alkaessa, sillä toiminnan suunnitteluun etenemiselle tarvittavaa aikaa ei osattu etukäteen arvioida. Sekä perhekuntoutusprosessin että toimintaa esittelevän esitteen oli oman projektiaikatauluni mukaan suunniteltu valmistuvan elokuun 2015 loppuun mennessä.

Perhekuntoutuksen uusi sosiaaliohjaaja aloitti työssään 18.5.2015, mutta tapasin hänet sekä toimintaterapeutin ja sosiaaliohjaajan ryhmämuotoisesta päiväkuntoutuksesta jo muutamaa viikkoa aiemmin 6.5.2015. Tässä tapaamisessa tutustuimme toisiimme sekä perhekuntoutusasuntoon ja keskustelimme perhekuntoutukseen liittyvistä asioista, kuten esimerkiksi suunnittelutyöryhmän laatimasta prosessikaaviosta.

Perhekuntoutuksen sosiaaliohjaajan aloitettua työssään tapasimme heti seuraavana päivänä kuntoutustiimissä (perhekuntoutuksen sosiaaliohjaaja, toimintaterapeutti, ryhmämuotoisen päiväkuntoutuksen kaksi sosiaaliohjaajaa, joista itse olen toinen) ja keskustelimme toiminnan aloittamisen mahdollisesta ajankohdasta sekä muista yleisistä asioista. Perhekuntoutusasunto oli valmistunut vasta kuukautta aiemmin, eikä sen sisustamista ja kaikkia hankintoja oltu vielä tehty. Kävimme keskustelua toiminnan sisällön suunnitteluun tärkeydestä, samoin kuin siitä, että ensimmäiselle kuntoutusjaksolle olisi mahdollisesti tarjolla jo useampikin perhe.

Tapasin perhekuntoutuksen sosiaalihjaajan vielä toisen kerran samalla viikolla ja tällöin keskustelimme ryhmämuotoisen päivä kuntoutuksen sisällöstä. Päivätoimintana järjestettävällä perhekuntoutuksella on paljon samankaltaisuutta ympärivuorokautisen perhekuntoutuksen toiminnan kanssa ja molempien kuntoutusmuotojen tunteminen oli uuden toiminnan sisällön suunnittelemisen kannalta tärkeää. Toukokuun lopulla päätettiin kuntoutustiimissä nimetä perhekuntoutus Toivolaksi. Tähän nimeen päädyttiin, sillä haluttiin nimi joka olisi samantyyppinen ryhmämuotoisen päivä kuntoutuksen Kotolan nimen kanssa ja lisäksi Toivola sopi työntekijöiden mielestä muutostyötä tekevään palveluun, Toivolassa halutaan nähdä toivoa hankalienkin perhetilanteiden äärellä.

Ensimmäinen perhe tuli perhekuntoutukseen Toivolaan 1.6.2015 ja heidän asiakasprosessinsa etenemiseksi kuntoutusprosessin suunnittelu piti aloittaa nopealla aikataululla. Perhekuntoutusprosessia ei oltu ehditty suunnitella juuri lainkaan ennen perheen saapumista, mutta koska ensimmäisen asiakasperheen kuntoutusjakso oli suunniteltu poikkeuksellisesti lähes koko kesän 2015 mittaiseksi, pystyttiin ensimmäiset kuntoutusviikot käyttämään perheen ja työntekijöiden väliseen tutustumiseen ja perhekuntoutusjakson tavoitteiden luomiseen.

Perhekuntoutuksen sosiaalihjaaja, toimintaterapeutti, perheneuvolan vs. johtaja sekä minä ja toinen ryhmämuotoisen päivä kuntoutuksen sosiaalihjaaja kokoonnuimme 2.6.2015 keskustelemaan ensimmäisen asiakasperheen kuntoutusprosessista. Perhe oli tullut kuntoutusjaksolle nopealla aikataululla eikä perhekuntoutuksen prosessikaavion mukaista useamman viikon pituista aloitus- ja motivointityöskentelyä oltu pystytty heidän kanssaan tekemään. Perhekuntoutuksen työntekijät ja asiakasperhe eivät vielä tunteneet toisiaan, eikä luottamussuhdetta ollut päässyt rakentumaan, joten nähtiin järkeväksi että ensimmäiset viikot käytettäisiin puuttumatta jääneeseen aloitus- ja motivointityöskentelyyn, vaikka perhe asuikin jo perhekuntoutusasunnossa. Normaalina pidemmäksi suunniteltu perhekuntoutusjakso antoi tälle päätökselle mahdollisuuden.

Perheneuvolan rooli ensimmäisen asiakasperheen kohdalla ei ollut kovinkaan suuri kuntoutuksen alkaessa. 2.6.2015 tapaamisessa sovittiin, että perheellä olisi mahdollisuus perheneuvolan palveluihin heti tarpeen vaatiessa ja kuntoutusjakson jälkeen perheellä olisi mahdollisuus osallistua perheneuvolan järjestämiin vertaisryhmiin, kuten Ihmeelliset vuodet- tai Vertti-ryhmiin. Ihmeelliset vuodet on käytöshäiriöisten lasten vanhemmille tarkoitettu vanhemmuusryhmä ja Vertti - toiminta on suunnattu lapsille ja heidän masennusta tai kaksisuuntaista mielialahäiriötä sairastaville vanhemmilleen. Lisäksi perheneuvolasta luvattiin konsultaatio-apua perhekuntoutuksen työntekijöille.

Perheen aloittaessa asumisjaksonsa Toivolassa työskenteli perhekuntoutuksessa yksi sosiaalihjaaja sekä toimintaterapeutti, jonka työajasta on varattu perhekuntoutukselle 50 %. Työs-

kentelyn haavoittuvuus työntekijöiden vähyden vuoksi oli tiedostettu jo suunnitteluvaiheessa, mutta tähän mennessä mahdollisuutta toisen sosiaaliohjaajan palkkaamiselle ei vielä ollut. Yhden vakanssin vapautuessa muualta perhetyöstä kesäkuussa 2015, päätettiin perhekuntoutukseen sijoittaa toinen sosiaaliohjaaja toiminnan ja sen laadun takaamiseksi. Toinen sosiaaliohjaaja aloitti työskentelynsä Toivolassa 3.8.2015.

Kesä oli toiminnan suunnittelun kannalta haasteellinen ajankohta, sillä osa työntekijöistä oli vuosilomalla ja yhteistä suunnitteluaikaa oli vaikea löytää. Perhekuntoutukseen toukokuussa palkatulla sosiaaliohjaajalla ei ollut aiempaa työkokemusta perhekuntoutuksesta eikä hän ollut mukana suunnittelutyöryhmässä, joten hänen tutustumisensa työmuotoon oli oman toiminnan suunnittelemisen kannalta ensiarvoisen tärkeää. Perhekuntoutuksen sosiaaliohjaaja sekä minä ja toinen ryhmämuotoisen päivä kuntoutuksen sosiaaliohjaaja teimme 15.6.2015 vierailun Helsinkiin, Oulunkylän perhekuntoutuskeskuksen tehostettuun perhekuntoutukseen Perhepirttiin, josta saimme tietoa heidän kuntoutusprosesseistaan ja pystyimme peilaamaan niitä omiin suunnitelmiimme.

Perhekuntoutusprosessia ei kesäkuussa työstitetty aktiivisesti, mutta se ”hautui” työntekijöiden mielessä. Prosessin suunnittelua siirrettiin myös tarkoituksella elokuun alkuun, jolloin uusi työntekijä aloittaisi työnsä ja pääsisi heti mukaan prosessin suunnittelemiseen. Työstin kesän aikana perhekuntoutusesitettä Toivolan työntekijöiden kanssa käymiemme keskustelujen pohjalta. Ulkoasun muotoon päädyttiin helposti, mutta tekstin sisältöjä muokattiin yhdesä useampaan otteeseen, muotoillen esitteen lauseista helppolukuisia mutta kuitenkin riittävän informatiivisia ja perhekuntoutusprosessia sekä sen tavoitteita kuvaavia.

4.2.1 Perhekuntoutusprosessin rakentuminen

Elokuussa kesälomien päätyttyä ja uuden perhekuntoutuksen sosiaaliohjaajan aloitettua työnsä, kokoonnuimme 12.8.2015 yhteen kuntoutustiiminä ja keskustelimme perhekuntoutusprosessin rakentumisesta. Kuntoutusprosessin sisältö oli edelleen epäselvä ja keskustelun aikana päädyttiin siihen, että työskentely perheiden kanssa tulitisiin hyvin todennäköisesti muovamaan erilaisten teemojen ympärille. Jotta perhekuntoutusprosessi soveltuisi mahdollisimman monien erilaisten asiakasperheiden kanssa toteutettavaksi, olisi toiminta järkevintä suunnitella käsittelemään useimpia lapsiperheitä koskettavien teemojen ympärille, kuten esimerkiksi perheen arki ja elämänhallinta, vanhemmuus sekä parisuhde. Perhekuntoutuksen sisällöksi suunniteltu perhearviointikoulutus oli suunniteltu alkavaksi 18.8.2015 ja tämän vuoksi ei tässä vaiheessa ollut vielä mahdollista suunnitella miten menetelmä otettaisiin osaksi kuntoutusjakson sisältöä.

Perhekuntoutuksen moniammatillisen kehittämisryhmän ja kuntoutustiimin yhteisessä tapaamisessa 17.8.2015 keskusteltiin kuntoutusprosessin sisällöstä sekä eri toimijoiden rooleista prosessissa. Kehittämisryhmän tekemä prosessikaavio oli tehty siltä pohjalta, että kuntoutuksessa työskentelee yksi ohjaaja ja toimintaterapeutin työajasta ohjataan puolet perhekuntoutuksen käyttöön. Perheneuvolan roolia oli myös suunniteltu suureksi jo heti perhekuntoutusprosessin alkaessa. Kesän 2015 aikana tilanne oli kuitenkin muuttunut ja perhekuntoutukseen oli palkattu toinen sosiaaliohjaaja. Toimintaterapeutin sekä perheneuvolan roolia kuntoutusprosessia pohdittiin uudelleen ja tapaamisen keskustelussa päätettiin perheneuvolan roolin olevan perhekuntoutusprosessissa seuraavanlainen:

- perheneuvolan psykologi tai sosiaalityöntekijä osallistuu asiakasperheen aloitusneuvotteluun, jossa perheneuvolan työskentelyn tarvetta arvioidaan perheen tilanteen pohjalta
- tarpeen vaatiessa asiakasperhe on etuoikeutettu saamaan perheneuvolan kaikkia palveluja kuntoutusprosessinsa aikana ilman jonottamista. Perheneuvolan erityisosaamiseen kuuluvat varhaiseen vuorovaikutukseen ja perheen vuorovaikutukseen keskittyvät palvelut sekä psykologiset tutkimukset ja arviot
- mikäli päädytään siihen, ettei perheellä ole kuntoutusjaksonsa aikana tarvetta perheneuvolan palveluille, on perhekuntoutuksen työntekijöiden kuitenkin mahdollista saada sovitusti konsultointiapua perheneuvolan psykologilta.

Toimintaterapeutin rooli perhekuntoutusprosessissa jäi tässä tapaamisessa vielä avoimeksi. Keskustelua käytiin siitä, että toimintaterapeutin tehtävä on avohuollon palveluissa antaa suunnitelmallista ja tavoitteellista kuntoutustyötä kotiin ja hänen työskentelynsä perheen kanssa olisi mahdollisesti oikea-aikaisinta kuntoutusjakson loppupuolella, perheen kotiutuessa asumisjaksolta Toivolasta. Toimintaterapeutin rooli tarkentui myöhemmin elokuussa asumisjakson prosessia suunnitellessa, jolloin päädyttiin siihen, että toimintaterapeutti arvioi yhdessä perheen sekä Toivolan sosiaaliohjaajan kanssa työskentelynsä tarvetta perhekuntoutusprosessin aloitus- ja motivointivaiheessa ja työskentelee heidän kanssaan perheen kotiutuessa asumisjaksolta Toivolassa. Tarpeen vaatiessa toimintaterapeutin on mahdollista työskennellä perheen kanssa myös asumisjakson aikana.

Suomen mielenterveysseuran koulutuskeskuksen järjestämän perhearviointikoulutuksen ensimmäisen koulutuspäivän 18.8.2015 jälkeen päätettiin perhekuntoutuksen työntekijöiden toimesta Riihimäen kaupungin perhekuntoutuksen asiakasprosessin teoreettisena viitekehyyksenä pitää tätä perheen voimavarojen, vahvuuksien ja vaikeuksien arviointimenetelmää. Tämä teoreettinen viitekehys valikoitui perhekuntoutusprosessille sen perheen elämää monipuolisesti käsittelevien teemojen vuoksi. Perhearviointimenetelmä koettiin myös soveltamismahdollisuksiensa ansiosta hyväksi työmenetelmäksi erilaisten perhetilanteiden äärellä. Koko

perheen kuulluksi tuleminen menetelmän avulla koettiin auttavan perhekuntoutuksen tavoitteiden toteutumista. Menetelmä on alun perin kehitetty kaikkein haastavimpien perhetilanteiden äärellä työskentelyyn ja usein myös ympärivuorokautiseen perhekuntoutukseen päätyvät perheet ovat haastavissa elämäntilanteissa. Perhekuntoutusprosessin asumisjaksoa alettiin perhekuntoutuksen sosiaaliohjaajien sekä toimintaterapeutin voimin suunnitella perhearvioinnin perustana olevan perheen toimintamallin ympärille.

4.2.2 Perhekuntoutusesitteen rakentuminen

Perhekuntoutusesitteen tarve oli ilmeinen jo heti toiminnan käynnistyessä. Ensimmäiselle perheelle annettiin tärkeimmät tiedot kirjallisesti, mutta varsinaisen esitteen toiminnasta tulisi saamaan vasta seuraava perhekuntoutukseen tuleva perhe. Keskustelimme kuntoutustiimissä 18.6.2015 perhekuntoutusesitteen sisällöstä ja toimintaterapeutin sekä perhekuntoutuksen sosiaaliohjaajan toiveet ja odotukset kirjattiin muistiin. He toivoivat esitteen olevan kieliasultaan selkeä ja antavan hyvän kokonaiskäsityksen kuntoutuksen sisällöstä. Esitteessä tulisi myös olla viittaus lastensuojelulakiin, johon koko toiminta perustuu, sekä maininta kuntoutukseen tulevan perheen kuntoutukseen sitoutumisen tärkeydestä, sillä muutostyöskenteleminen perheen kanssa olisi ilman tätä lähes mahdotonta. Esitteeseen toivottiin lisäksi valokuvia sekä työntekijöiden yhteystietoja. Keskustelimme mahdollisuudesta painattaa värillisiä esitteitä kaupungin monistamossa ja lupasin selvittää asiaa esimiestaholta.

Olimme jo aiemmin tutustuneet erilaisiin perhekuntoutusesitteisiin ja saaneet niiden avulla käsityksen siitä, millainen on mielestämme hyvän esitteen ulkonäkö ja sisältö. Ryhdyin koamaan esitettä ja pyysin siitä palautetta perhekuntoutuksen työntekijöiltä. Tekstin rakentua työntekijöiden ajatukset sekä toiveet selkiytyivät lisää ja esitteeseen tehtiin tarvittavia muutoksia. Erityisen tärkeänä pidettiin, että esitteessä mainitaan kuntoutuksen tavoitteellisuus lapsen ja vanhemman myönteisen vuorovaikutuksen tukemisessa. Haluttiin, että esitteestä käy ilmi, että kuntoutuksella halutaan tukea vanhempien iloa lapsestaan ja vanhemmuudestaan.

Esitteen rakentuessa pohdimme myös erillisen yhteistyökumppaneille tarkoitetun esitteen tarpeellisuutta. Päädyimme kuitenkin siihen, että lähdemme liikkeelle yhden esiterversion kanssa ja mikäli tarvetta ilmenee, teemme erillisen esitteen yhteistyökumppaneita varten.

Heinäkuussa useimmat työntekijöistä olivat vuosilomalla ja kokoonnuimme esitteen ympärille vain kerran. Esimiehiltä oli saatu lupa värillisen paperiversion painattamiseen, mutta kaupungin monistamo oli koko heinäkuun suljettuna, joten esitteen painaminen oli mahdollista vasta elokuussa. Perhekuntoutusasunnon pihapiiri oli myös edelleen hieman tekeillä, joten päätimme odottaa valokuvien ottamisen kanssa elokuun alkupuolelle. Elokuun puoliväliin mennessä

perhekuntoutuksen työntekijät olivat tyytyväisiä esitteen sisältöön sekä ulkoasuun. Päädyimme laittamaan esitteen kanteen kuvan perhekuntoutusrakennuksesta ja sisäpuolelle rauhoittavan kuvan asunnossa olevasta nojatuolista. (ks. liite 2)

4.3 Opinnäytetyöprojektin eettisyys

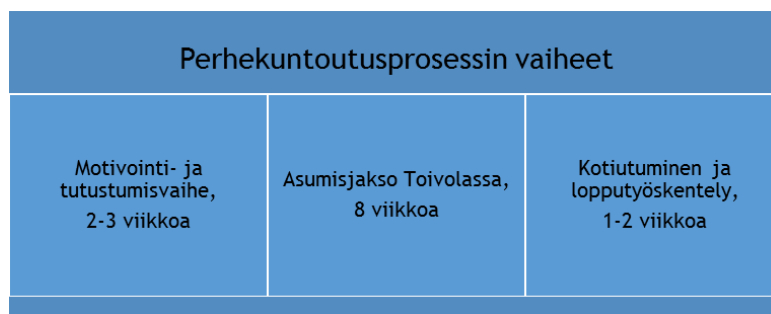
Perhetyö sisältää itsessään jatkuvaa eettistä pohdintaa ja eettisten ratkaisujen tekemistä. Opinnäytetyöni ei varsinaisesti sisältänyt suoraa yhteistyötä asiakasperheiden kanssa, mutta tehdessäni työtä asiakasperheiden elämää merkittäväällä tavalla koskettavasta prosessista oli erityisen tärkeää, että kaikki aineisto oli luottamuksellista ja sen keräämiseen oli hankittu lupa asianosaisilta. Opinnäytetyöprojektiani varten hain tutkimusluvan Riihimäen kaupungin lasten, nuorten ja perheiden palveluiden palvelualuepäälliköltä ja käsittelin kaikkea keräämääni materiaalia luottamuksellisesti. Ryhmäkeskusteluissa tallentamani materiaalit tuhosin asianmukaisesti projektiraportin kirjoitusprosessin päätyttyä.

Ensimmäinen perhekuntoutukseen osallistunut perhe oli ”pilottiperhe” ja toimi osittain olosuhteiden ja osittain toiminnan vasta käynnistymisen vuoksi poikkeuksellisessa roolissa. Toimintaa kehitettiin samaan aikaan kun perheen kuntoutusprosessi oli käynnissä ja perheen kanssa kokeiltiin erilaisia menetelmiä ja toimintatapoja, joiden toimivuutta sekä käytettävyyttä arvioitiin tulevien perhekuntoutusprosessien kannalta. Ensimmäisen asiakasperheen kuntoutusprosessin aikana työntekijöiden oli tärkeää huomioida kaikessa toiminnassaan myös se, että perheen kanssa työskenteleminen eteni suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti jäämättä uuden toiminnan kehittämisen ja käynnistämistyön jalkoihin. Ensimmäiseen asiakasperheen perhekuntoutusprosessi eteni suureksi osaksi myös perheen itse esille tuomien teemojen ja tilanteiden mukaan, jolloin kuntoutusprosessin suunniteltuja sisältöjä tärkeämmiksi muodostuivat työntekijöiden eettinen herkkyys ja toiminta eri tilanteissa.

5 Perhekuntoutuksen prosessikuvaus opinnäytetyöprojektin tuotoksena

Perhekuntoutusprosessi ja esite toiminnasta kokonaisuudessaan suunniteltiin Toivolan työntekijöiden kesken ja moniammatillisen suunnittelutyöryhmän jo aiemmin luoman prosessikaavion pohjalta. Perhekuntoutusprosessi muodostuu kolmesta erillisestä vaiheesta, joissa kussakin on omat sisältönsä. Seuraavissa kappaleissa avaan perhekuntoutusprosessin eri vaiheet (kuvio 2) sisältöineen.

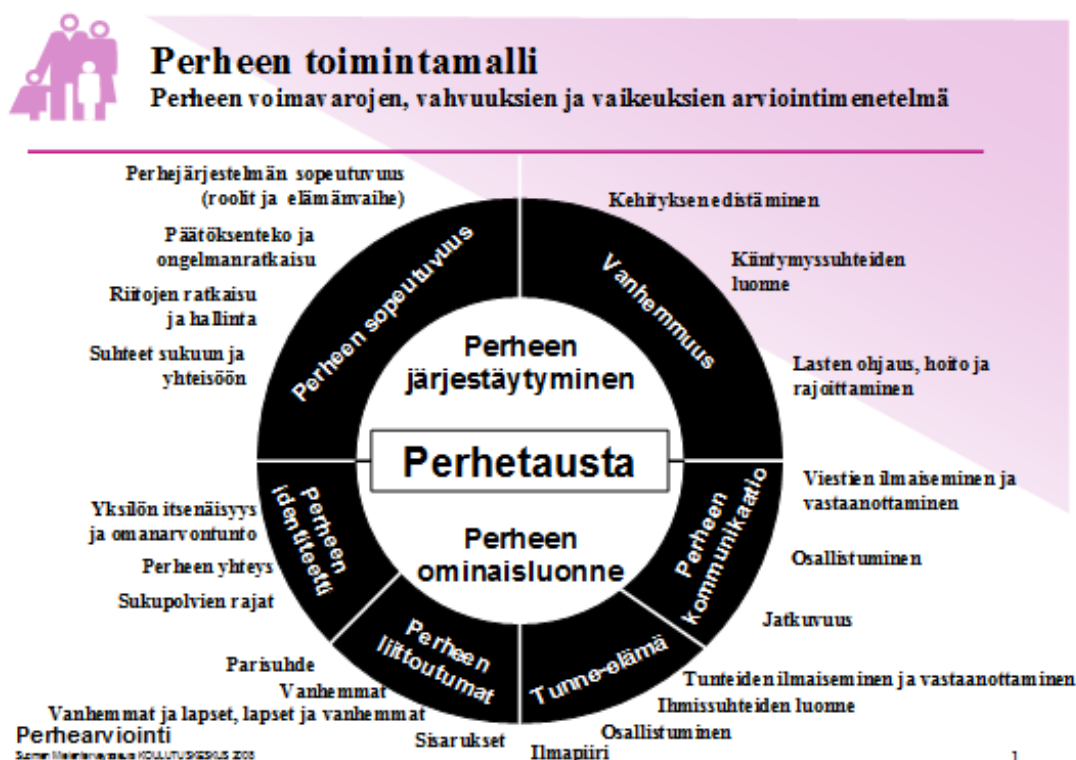

Kuvio 2: Perhekuntoutusprosessin vaiheet

Pärnä (2010, 43) kirjoittaa kuntoutuksen ja kuntoutumisen määrittelystä sen olevan usein yksilön ja ympäristön välinen muutos, jossa toimintakyvyn, itsenäisen selviytymisen, hyvinvoinnin sekä työllisyyden edistäminen ovat tärkeitä tavoitteita. Pärnän mukaan kuntoutumista ei nykypäivänä ajatella vain yksilön sairauden tai elämäntilanteen kautta vaan ennemminkin vuorovaikutuksellisenä ja yhteisöllisenä ilmiönä, jossa halutaan tukea ihmisen osallistumista, jotta hän voi kuntoutua, eikä niinkään kuntouteta ihmistä, jotta hän voisi osallistua täysivaltaisesti yhteiskuntaan ja sen toimintaan. Nykyisin kuntoutus ja kuntouttaminen ovat siirtyneet lähemmäs perheiden arkea ja sen toimintaympäristöjä, jolloin kuntoutettavaa perhettä tai yksilöä ei eroteta elinympäristöstään vaan tuetaan ja vahvistetaan ihmisten välisiä suhteita arjessa, antaen samalla kokemus siitä, että kuuluu johonkin joukkoon. (Törrönen & Pärnä 2010, 43). Riihimäen kaupungin perhekuntoutuksen lähtökohtana on ollut kuntoutumisen mahdollistaminen perheen omalla kotipaikkakunnalla ja omassa elinympäristössä.

Asumisjakso Toivolassa perustuu Perhearviointimenetelmän perheen toimintamallikehään. Perhearviointimenetelmää toteutetaan käsittelemällä perheen kanssa toimintamallin sisältämät teemat joko työntekijän tai perheen itse valitsemassa järjestyksessä. Toivolassa perhekuntoutusprosessi etenee niin, että tiettyjä toimintamallin teemoja käsitellään suunnitellusti tiettyjen asumisviikkojen aikana. Perhearviointimenetelmän mukaan ensimmäiset viikot keskitytään perheen arkeen (= perheen järjestäytyminen), joka sisältää teemat perheen sopeutuvuus ja vanhemmuus. Arkielämän jälkeen siirrytään käsittelemään perheen elämää (=perheen ominaisluonne) ja siihen sisältyviä teemoja, perheen kommunikaatio, tunne-elämä, perheen liittoutumat ja perheen identiteetti. Lopuksi keskitytään vanhempien perhetaustoihin ja niiden vaikutuksiin perheen elämässä ja arjessa. Perheen toimintamallikehä on kuvattu kuviossa 3.

Kuvio 3:Perheen toimintamallikehä (Suomen Mielenterveysseura, Koulutuskeskus 2008.)

Kaikkiin perheen Toivolassa asumisjakson aikana viettämiin viikkoihin sisältyy perhearviointi-
menetelmän mukaisia tehtäviä ja tapaamisia, mutta näiden lisäksi perhe viettää vapaamuotoista aikaa omaohjaajansa sekä toisen Toivolan sosiaaliohjaajan ja mahdollisesti myös toimintaterapeutin kanssa. Työntekijöiden on tarkoitus tukea asumisjakson aikana perheen elämää arkea ja perheen arjesta nouseviin teemoihin, tilanteisiin ja kysymyksiin pyritään tarttumaan mahdollisuuksien mukaan välittömästi. Perhetyön järjestämällä viikoittaisella vertaisryhmätoiminnalla tuetaan myös perheen osallisuutta sekä verkostojen ylläpitämistä ja luomista.

Toisena tärkeänä työmenetelmänä perhekuntoutuksen asumisjaksolla päätettiin perhearvioin-timenetelmän lisäksi käyttää MIM-vuorovaikutushavainnointia. Tässä menetelmässä tutkitaan lapsi-vanhempisuhteen eri ulottuvuuksia puolistrukturoidun videohavainnoinnin avulla. Vanhempi ja lapsi leikkivät ja tekevät yhdessä lapsen kehitysvaiheen mukaisesti mitoitettuja lyhyitä tehtäviä joiden havainnointi toimii pohjana palauteprosessille, jonka avulla pyritään vahvistamaan vanhemman ja lapsen välistä suhdetta. Menetelmän avulla pyritään tukemaan kokemuksiin ja tunnemaailmaan. (Salo 2011, 5.)

Toinen perhekuntoutuksessa työskentelevistä sosiaaliohjaajista on kouluttautunut MIM - vuorovaikutushavainnointiin ja tarvittaessa perheneuvolasta on saatavissa työntekijä työpariksi sekä konsultaatioapua menetelmän käyttöön. Perhekuntoutuksessa MIM-havainnointia tullaan

käyttämään varsinkin niiden asiakasperheiden kanssa työskennellessä, joissa lapset ovat vauvaikäisiä, mutta yhtälailla sitä on mahdollista käyttää kaikkien perhekuntoutuksen asiakasperheiden kanssa. Varhainen vuorovaikutussuhde on tärkeä lapsen psyykkiseen hyvinvointiin vaikuttava tekijä. MIM-vuorovaikutushavainnointi antaa työntekijälle käsityksen lapsen emotionaalisesta hyvinvoinnista ja vanhemman kyvyistä vanhemmuuden perustehtävissä lapsen kehityksen tukemisessa. Menetelmä auttaa työntekijää selvittämään mihin ja millä keinoin vanhemman ja lapsen vuorovaikutussuhdetta tulisi tukea. (Mäkelä & Salo 2010, 7.)

Yllä mainittujen työskentelymenetelmien lisäksi perhekuntoutusprosessi sisältää muitakin toiminnallisia menetelmiä, kuten erilaiset menetelmäkortit ja eri teemoihin liittyvät lomakkeet. Perhekuntoutusprosessin aikana Toivolan sosiaaliohjaajat viettävät päivittäin aikaa perheen kanssa ja tukevat perheen keskinäistä vuorovaikutusta olemalla tukena ja kannustamalla erilaisen yhteisen tekemisessä. Yhtenä tärkeänä lähtökohtana kuntoutusprosessissa on vanhemman ilo omasta lapsestaan ja yhteisistä arjen hetkistä nauttiminen vahvistaa koko perheen myönteistä vuorovaikutusta.

5.1 Aloitus- ja motivointijakso

Perhekuntoutuksessa, kuten muussakin perheiden kanssa tehtävässä työssä on luottamuksellisen asiakassuhteen muodostaminen ensiarvoisen tärkeää työskentelyn, ja varsinkin muutostyöskentelyn mahdollistamiseksi. Toivolan kuntoutusprosessin motivointijakso koettiin kaikkien prosessiin osallistuvien taholta erittäin tärkeäksi vaiheeksi ja se haluttiin suunnitella toteutettavan hallitusti ja suunnitellusti. Erityisen tärkeänä pidettiin sosiaalityöntekijän roolia asiakkaiden motivoinnissa. (Työntekijöiden tapaaminen 17.8.2015)

Perhekuntoutusjaksolle pyritään ohjaamaan perheitä niin, että heitä on aina odottamassa perhekuntoutukseen pääsyä eikä asuntoa jouduta pitämään tyhjillään perheiden välillä. Muiden toimijoiden, kuten kotiin vietävän perhetyön, ryhmämuotoisen päiväkuntoutuksen, perheneuvolan, toimintaterapian ja muiden yhteistyötahojen rooli asiakasperheen rinnalla kuljuna kuntoutusjaksoa odottaessa on suuri. Aloitus- ja motivointijakson tavoitteena on, että asiakasperhe ja työntekijät tutustuvat toisiinsa ja perhe sitoutuu tulevaan kuntoutusjaksoon ja sen tavoitteet alkavat hahmottua. Perhekuntoutuksen sosiaaliohjaajat työskentelevät työparina ja jokaisella asiakasperheellä on omaohjaaja, joka vastaa suurimmaksi osaksi perheen kuntoutusprosessista. Näin toinen ohjaajista pystyy tarvittaessa keskittymään edellisen perheen kotiutumiseen ja seuraavaan perheen kanssa tutustumiseen.

Perhekuntoutuksen aloitus- ja motivointijaksoon sisältyy:

- sosiaalityöntekijä arvioi yhdessä perheen kanssa heidän mahdollisesti hyötyvän perhekuntoutuksesta ja tarjoaa palvelua perheelle
- sosiaalityöntekijä, perhekuntoutuksen sosiaalihoaja ja toimintaterapeutti tapaavat perhettä yhdessä ja keskustelevat perhekuntoutukseen ohjautumisen perusteluista
- mikäli perhe päättää osallistua perhekuntoutusjaksolle, tekee sosiaalityöntekijä päätöksen perhekuntoutukseen osallistumisesta
- perhekuntoutuksen työntekijät tapaavat perhettä 2-4 kertaa heidän omassa kodissaan, tutustumisen ja aloitustyöskentelyn merkeissä. Aloitus- ja motivointityöskentely sisältää keskustelua perheen arjesta, verkostoista, vahvuuksista ja haasteista erilaisia menetelmiä apuna käyttäen. Tapaamisten aikana hahmotellaan yhdessä vielä tarkempia tavoitteita kuntoutusjaksolle perhe käy tutustumassa Toivolan tiloihin ja toimintaan

Aloitus- ja motivointijaksolla Toivolan työntekijät pyrkivät viettämään perheen kanssa mahdollisimman paljon aikaa jotta luottamuksellinen ja avoin yhteistyö asumisjakson alkaessa olisi mahdollista ja muutostyö perhetilanteen hyväksi voitaisiin aloittaa. Perhekuntoutus perustuu perheen sosiaalityöntekijän yhdessä perheen kanssa luomaan asiakassuunnitelmaan jossa määritellään kuntoutukselle asetetut tavoitteet. Perhekuntoutuksen ajaksi koko perheestä tehdään avohuollon tukitoimena toteutettu sijoituspäätös.

5.2 Asumisjakso Toivolassa

Perhe viettää Toivolassa viikon maanantaista perjantaihin ja asuu viikonloput omassa kodissaan. Perhekuntoutuksen asumisjakso koostuu perheen kanssa tehtävistä viikoittaisista suunnitelmista. Viikkosuunnitelmiin sisältyy pysyviä osia sekä perheen arjen mukaan tulevia muuttuvia osia. Seuraavan viikon suunnitelma tehdään yhdessä perheen kanssa aina perjantaisin. Pysyviä osia viikkosuunnitelmissa ovat:

- perhe saapuu Toivolaan maanantaina klo 11.00, jonka jälkeen on yhteinen lounas ohjaajan kanssa ja viikkosuunnitelman läpikäynti
- perheen vanhemmat tapaavat omaohjaajaa viikoittain yhdessä sekä tarpeen vaatiessa myös erikseen
- perheen lapset tapaavat ohjaajaa viikoittain ilman vanhempia (paitsi vauvaikäiset)
- perhe tapaa ohjaajaa viikoittain yhteisesti
- perhe osallistuu viikoittain perhetyössä järjestettävään vertaisryhmätoimintaan
- perheellä on torstaina siivouspäivä sekä mahdollisuus saunomiseen

- perhe ja omaohjaaja tekevät seuraavan viikon suunnitelman perjantaina ennen kotiinlähtöä

Asumisjakson sisältö Toivolassa viikkojen mukaan:

Viikko 1

Perhe asettuu taloon ja tutustuu sen sääntöihin sekä käytänteisiin. Tutustuminen perhekuntoutuksen työntekijöiden ja perheen kanssa jatkuu, ja työntekijät havainnoivat perheen arjen sujumista Toivolassa. Perheen voimavarat, vahvuudet sekä vaikeudet kartoitetaan yhdessä perheen ja työntekijöiden kanssa.

Ensimmäisen viikon aikana järjestetään yhdessä perheen ja Toivolan omaohjaajan kanssa kuntoutusjakson tavoitteiden asettamiseen keskittyvä aloitusneuvottelu, jossa ovat mukana myös perheen sosiaalityöntekijä, toimintaterapeutti sekä perheneuvolan edustaja.

Menetelminä ensimmäisen viikon teemoissa käytetään vuorokausiympyrää/arjen kelloa, verkostokarttaa ja perhearviointimenetelmää.

Viikko 2

Toisen kuntoutusviikon teemana ovat arjen hallinta ja vanhemmuus. Viikon aikana keskitytään perheen arjen sujumiseen ja eri perheenjäsenten rooleihin arjessa. Viikolla keskustellaan myös perheessä tehtävistä päätöksistä ja ongelmanratkaisutavoista sekä erimielisyyksien ratkaisemisesta. Yhtenä teemana ovat lisäksi perheen suhteet sukuun ja heitä ympäröivään yhteisöön. Perheen yhteisessä tapaamisessa ohjaajan kanssa annetaan perheelle jokin yhteinen tehtävä.

Menetelminä toisella viikolla käytetään perhearviointimenetelmän lisäksi erilaisia menetelmäkortteja (esim. nallekortit, vahvuuskortit, elämän tärkeät asiat -kortit) ja muita toiminnallisia menetelmiä.

Viikko 3

Kolmannella viikolla keskitytään vanhemmuuteen lapsen kasvun ja kehityksen näkökulmasta. Viikko etenee perhearviointimenetelmän mukaisten teemojen kautta, koskien lapsen ja vanhemman kiintymyssuhteen luonnetta, lapsen opastamista ja hoitamista sekä rajaamista, lapsen kohdistuvia odotuksia ja vanhempien kykyä tarjota lapsilleen virikkeitä, emotionaalista lämpöä sekä kannustusta.

Menetelminä käytetään perhearviointimenetelmän mukaisia tapaamisia ja tehtäviä.

Viikko 4

Perhekuntoutuksen asumisjakson puolivälissä perheen arkea ja sen sisältöjä on käsitelty laajasti ja toimintamallikehän mukaisesti siirrytään käsittelemään perheen elämää ja sen sisältöjä. Neljännen viikon teemoja ovat perheen tunne-elämä ja kiintymyssuhteet. Viikon aikana keskitytään perheen ilmapiiriin, ihmissuhteiden luonteisiin, sekä tunteiden ilmaisemiseen ja vastaanottamiseen perheessä.

Menetelminä käytetään perhearviointimenetelmän mukaisia tapaamisia ja tehtäviä.

Perhekuntoutusjakson väliarviointi pidetään asumisjakson neljännellä viikolla. Läsnä väliarviointineuvottelussa ovat perheen ja Toivolan työntekijöiden lisäksi mahdolliset muut yhteistyötahot. Väliarvioinnissa arvioidaan perhekuntoutukselle asetettujen tavoitteiden täyttymistä sekä tehdään mahdollisesti tarkennuksia olemassa oleviin tavoitteisiin ja sovitaan uusia tavoitteita.

Viikko 5

Perheen sisäinen kommunikaatio, keskinäinen puhuminen, kuunteleminen ja sanaton viestintä ovat teemoina asumisjakson viidennellä viikolla.

Menetelminä käytetään perhearviointimenetelmän mukaisia tapaamisia ja tehtäviä.

Viikko 6

Viikolla kuusi käsitellään perhearviointimenetelmän mukaisen prosessin kautta perheenjäsenten välisiä suhteita sekä heidän erillisyyttään ja yhteenkuuluvuuttaan perheessä. Viikon aikana keskitytään parisuhteeseen, lapsi-vanhempi suhteisiin, sisarusuhteisiin, perheen yhteyteen ja sukupolvien välisiin rajoihin.

Menetelminä käytetään perhearviointimenetelmän mukaisia tapaamisia ja tehtäviä.

Viikko 7

Perheen vanhempien perhetaustoja sekä perheelle merkittäviä tapahtumia, ihmissuhteita ja olosuhteita menneisyydestä käsitellään asumisjakson viikolla seitsemän.

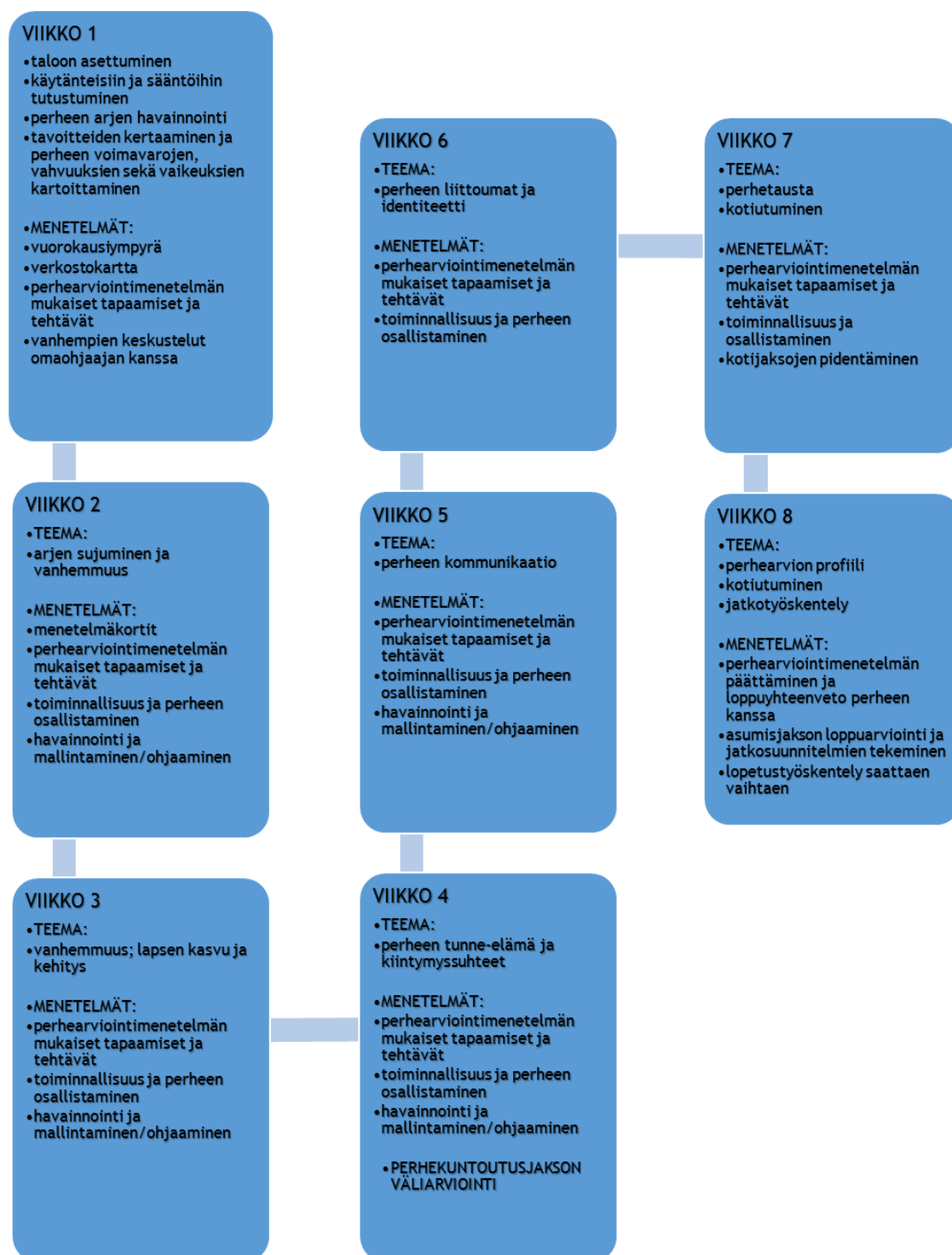
Menetelminä käytetään perhearviointimenetelmän mukaisia tapaamisia ja tehtäviä.

Tällä viikolla perhe viettää aiempaa enemmän aikaa omassa kodissaan. Kuntoutusjakson loppupuolella kotona voidaan yöpyä joko keskellä viikkoa tai pidennetyn viikonlopun muodossa. Tällöin Toivolan sosiaalihjaajien on mahdollista työskennellä perheen kanssa heidän kotoon. Myös mahdolliset perheen kanssa kuntoutusjakson jälkeen työskentelyä jatkavat yhteistyötahot tapaavat perhettä.

Viikko 8

Asumisjakson viimeisellä viikolla työntekijät kokoavat perhearviointimenetelmään sisältyvän perheen profiilin ja käyvät perhearviointimenetelmän yhteenvetokeskustelun perheen kanssa. Asumisjakson päättyessä pidetään koko perhekuntoutusjakson loppuyhteenvetoneuvottelu, johon osallistuvat perheen lisäksi heidän omaohjaajansa, toimintaterapeutti, perheen sosiaalityöntekijä sekä mahdolliset perheen kanssa työskentelyä jatkavat toimijat. Tässä neuvottelussa keskustellaan perheen jatkosuunnitelmista ja luodaan tavoitteita jatkotyöskentelylle.

Viimeisen viikon aikana perhe yöpyy omassa kodissaan joko keskellä viikkoa tai pidennettynä viikonloppuna. Tällä viikolla aloitetaan mahdollinen jatkotyöskentely perheen tulevien työntekijöiden kanssa. Perhekuntoutusprosessin asumisjakson prosessikuvaus on avattu kokonaisuudessaan kuviossa 4.

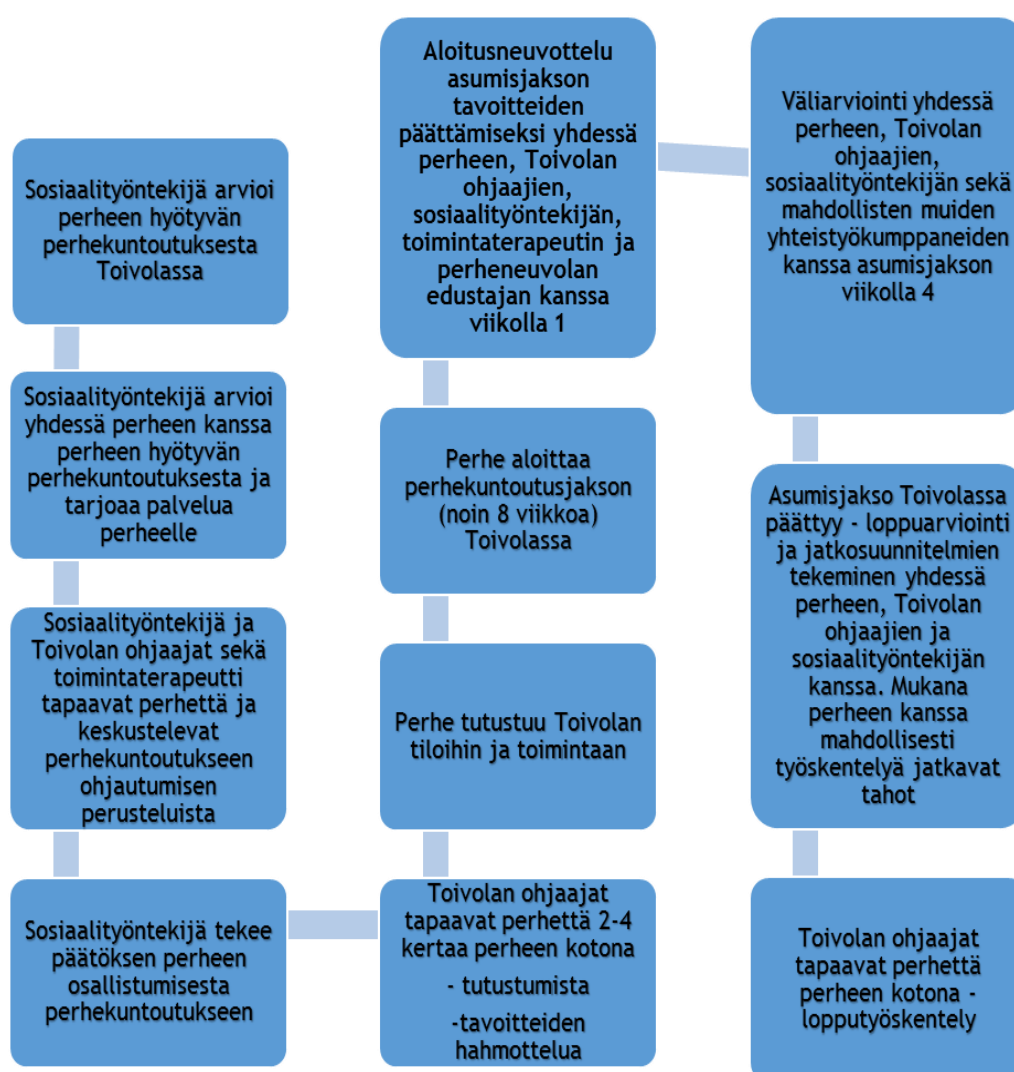
Kuvio 4: Perhekuntoutuksen asumisjakson prosessi

Kotiutuminen ja lopputyöskentely

Viimeinen osa perhekuntoutusprosessia alkaa kun asumisjakso Toivolassa on päättymässä. Perhe, perhekuntoutuksen työntekijät sekä perheen sosiaalityöntekijä tapaavat kuntoutusjakson päättyessä ja tekevät jatkosuunnitelman perheelle. Perheen tilanteesta riippuen työskentelyä on mahdollista jatkaa esimerkiksi ryhmämuotoisessa päiväkuntoutuksessa tai kotiin vietävänä perhetyönä. Perheellä on myös mahdollisuus osallistua perheneuvolan ja/tai perhetyön järjestämiin erilaisiin ryhmiin. Perhekuntoutuksen omaohjaaja tapaa perhettä heidän kotonaan asumisjakson päätyttyä mahdollisesti perheen kanssa työskentelyä jatkavan tahon kanssa.

Perhekuntoutusprosessi kokonaisuudessaan on kuvattu kuviossa 5.

Kuvio 5: Perhekuntoutusprosessi (liite 1)

6 Perhekuntoutusesite opinnäytetyöprojektin tuotoksena

Perhekuntoutusesitteen (liite 2) tarkoituksena on esitellä perhekuntoutukseen ohjautumisen perusteita sekä avata lukijalle selkeästi Toivolan käytänteitä sekä kuntoutusprosessin etenemistä ja sisältöä. Esitteeseen päädyttiin laittamaan kolme isompaa otsikkoa kysymysmuodossa ja niiden alle vastaukset otsikon kysymyksiin. Tämä otsikointimalli valikoitui siksi, että mahdollinen asiakasperhe saisi esitteen avattuaan heti käsityksen siitä, mistä siinä kerrotaan. Esitteen kanteen kirjattiin otsikoksi ”Toivola - ympärivuorokautinen perhekuntoutus” ja otsikon alle laitettiin kuva rakennuksesta, jossa Toivola sijaitsee. Esitteen kannessa on myös Riihimäen kaupungin logo, josta lukijalle selviää, että palvelun tuottaja on Riihimäen kaupunki.

Ensimmäisen otsikon ”Milloin Toivolaan?” alla kerrotaan perhekuntoutuksen olevan tarkoitettu lapsiperheille, joissa tarvitaan intensiivistä tukea vanhemmuuteen ja/tai arjenhallintaan liittyvissä haasteissa. Samassa kappaleessa kerrotaan perheen ohjautuvan Toivolaan sosiaalityöntekijän ja perheen yhdessä arvioiduttua perheen hyötyvän perhekuntoutuksesta. Kappaleessa todetaan myös, että perhekuntoutus on lastensuojelulain 37§:n mukainen avohuollon tukitoimenpide.

Asiakasperheiden leimaamista tiettyyn problematiikkaan haluttiin välttää ja siksi esitteeseen päädyttiin määrittelemään sinne ohjautumisen perusteluita hyvin yleisellä tasolla. Jokainen perhe tulee kuntoutukseen oman yksilöllisen perhetilanteensa vuoksi vaikkakin myös yhdistäviä haasteita kaikilta löytyy. Esitteen alkuun haluttiin myös maininta siitä, että perhekuntoutus on lastensuojelulain mukainen tukitoimi.

Toinen otsikko ”Miksi Toivolaan?” kertoo Toivolan toiminnan lähtökohdista ja tavoitteista. Kappaleessa kerrotaan toiminnan lähtökohtana olevan vanhemman ja lapsen välisen myönteisen vuorovaikutuksen vahvistaminen ja vanhemman ilo omasta lapsestaan. Kuntoutusjakson tavoitteena on perheen oman jaksamisen ja voimavarojen tukeminen sekä uusien toimintamallien löytäminen elämänlaadun kohentamiseksi.

Perhekuntoutuksen toiminnan lähtökohdista tärkein, eli vanhemman ja lapsen välisen myönteisen vuorovaikutuksen vahvistaminen sekä vanhemman ilo omasta lapsestaan haluttiin tuoda esitteessä ilmi mahdollisimman selkeästi. Tavoite tukea perheen kokonaisvaltaista jaksamista nostettiin esiin tämän otsikon alla, kuten myös se, että perhekuntoutuksen tehtävä lastensuojelun tukitoimena on turvata lapsen etu.

Kolmannen otsikon ”Mitä Toivolassa tapahtuu?” alla kerrotaan perhekuntoutusprosessin etenemisestä ja sen sisällöistä. Perhekuntoutusprosessin eri vaiheet avataan pääpiirteittäin ja saman otsikon alla mainitaan perheen mahdollisuudesta saada toimintaterapeutin sekä perhe-

neuvolan palveluja kuntoutusjakson aikana. Lisäksi tämän otsikon alla painotetaan perheen kuntoutusprosessiin sitoutumisen tärkeyttä ja kerrotaan mahdollisuudesta saada Kelan myöntämää kuntoutusrahaa kompensoimaan perhekuntoutuksen mahdollisesti aiheuttamaa ansiomenetystä.

Perheen sitoutuminen kuntoutukseen on muutostyöskentelyn onnistumisen kannalta erityisen tärkeää ja tämä haluttiin tuoda esiin myös toiminnan esittelyssä. Perheen mahdollisuus Kelan myöntämään kuntoutustukeen tuotiin esitteeseen, jotta perheen kysymykset liittyen taloudellisiin asioihin kuntoutuksen aikana saisivat vastauksen esitteestä.

Esitteen takakannesta löytyvät Toivolan yhteystiedot: osoitetiedot, ohjaajien sekä toimintaterapeutin nimet ja puhelinnumerot sekä sähköpostiosoitteet.

7 Projektin arviointi

Opinnäytetyöprojektia ja sen tuotoksia arvioitiin kokonaisuutena. Tämän lisäksi tuotoksia ja niiden sisältöjä arvioitiin toteutusvaiheen aikana useaan otteeseen ja monelta taholta. Arviointia tehtiin sekä suorana palautteena keskustellen, että sähköpostin välityksellä. Arviointiin osallistuivat moniammatillinen suunnittelutyöryhmä, perhekuntoutuksen työntekijät, ryhmämuotoisen perhekuntoutuksen työntekijät ja lastensuojelun sosiaalityöntekijät. Asiakaspalautetta tuotoksista ei pyydetty, sillä ensimmäisen perhekuntoutuksen osallistuneen perheen prosessi ei vastannut suunniteltua perhekuntoutusprosessia, eikä valmis esite sisältänyt tietoa heidän perhekuntoutusprosessistaan.

Projektin kokonaisuutta arvioitiin kuntoutustiimissä lokakuussa 2015. Perhekuntoutuksen työntekijöiden mielestä opinnäytetyöprojektini tuki perhekuntoutusprosessin ja esitteen suunnittelua, sillä ennalta sovitut ryhmäkeskustelut helpottivat ajan varaamista suunnittelulle kiireisen asiakastyön keskeltä. Perhekuntoutuksen työntekijät olivat tyytyväisiä myös siihen, että sekä esitteen luominen että prosessikuvauksen aukikirjoittaminen tapahtui minun toimestani jolloin he pystyivät keskittymään enemmän asiakastyöhön ja toiminnan suunnitteluun.

7.1 Prosessikuvauksen onnistuminen

Perhekuntoutuksen prosessikuvauksen toimivuus ja sen työvälineenä käyttämisen merkitys tulevat selviämään lopullisesti vasta tulevaisuudessa. Ensimmäinen perhekuntoutusprosessi oli ns. pilottijakso, jonka pohjalta myös tulevia kuntoutusprosesseja suunnitellaan. Onnistuneelle prosessikuvaukselle oli asetettu laadullisiksi kriteereiksi moniammatillisen suunnittelutyöryhmän luoman prosessikuvauksen toteutuminen, selkeys sekä mahdollisuus käyttää sitä työn

suunnittelun ja toteutuksen sekä perehdytyksen apuna. Lisäksi määrälliseksi kriteeriksi asetettiin prosessin soveltuvuus erilaisille asiakasperheille.

Perhekuntoutusprosessia päästiin suunnittelemaan työntekijöiden toimesta kunnolla vasta elokuun 2015 aikana. Perhearviointimenetelmäkoulutuksen käynnistyttyä työntekijät vakuutuivat siitä, että kuntoutusprosessin asumisjakson teoreettisena viitekehyksenä tultaisiin pitämään perhearviointimenetelmää. Tämän jälkeen prosessin suunnitteleminen eteni nopeasti ja asumisjakson viikoille syntyi selkeä, prosessimaisesti etenevä sisältö. Aloitus- ja motivointijaksoa sekä perheen kotiutumista ja lopetustyöskentelyä oli pystytty suunnittelemaan jo ennen perhearviointimenetelmäkoulutuksen käynnistymistä ja niihin oli syntynyt selkeä malli.

Toivolan kaikki työntekijät olivat tyytyväisiä valmiiseen perhekuntoutusprosessiin ja sille valitsemaansa teoreettiseen viitekehykseen. Perhearviointimenetelmäkoulutusta oli suunniteltu kaupungin eri toimijoille jo kevääksi 2015, mutta sitä päätettiin siirtää syksyille 2015, jotta Toivolan henkilökunnalla olisi mahdollisuus siihen osallistua. Perhekuntoutusprosessi suunniteltiin sisältämään perhearviointimenetelmä, joten menetelmäkoulutus oli hyödyllinen ja perhekuntoutusprosessi saavutti sille tavoitteeksi asetetun menetelmän käytön.

Valmiissa aukikirjoitetussa prosessikuvauksessa toteutuu moniammatillisen työryhmän luoma prosessikaavio ja sen sisältämät vaiheet. Perhekuntoutusprosessi otettiin ensimmäisen kerran käyttöön lokakuussa 2015 asumisjaksolla aloittavan perheen kanssa. Perhekuntoutuksen työntekijöiden mielestä aukikirjoitettu prosessikuvaus toi sekä työn suunnitteluun että toteutukseen selkeyttä. Motivointi- ja tutustumisvaihe aloitettiin perheen kanssa syyskuussa ja asumisjakson sisältö helpotti perhekuntoutuksen työntekijöiden mielestä myös työskentelyä perheen kanssa ennen itse asumisjaksoa. Perhekuntoutuksen työntekijät uskoivat aukikirjoitetun prosessikuvauksen helpottavan tulevaisuudessa myös esimerkiksi harjoittelujaksolle tulevien opiskelijoiden perehdyttämistä sekä perhekuntoutustoiminnan esittelemistä muille tahoille.

7.2 Esitteen onnistuminen

Perhekuntoutusesitteen onnistumisen laadullisia kriteereitä olivat selkeys, riittävä informatiivisuus ja miellyttävä ulkonäkö. Perhekuntoutuksen sosiaaliohjaajien ja toimintaterapeutin toiveet esitteen sisällön suhteen ohjasivat työskentelyäni ja he arvioivat lopputuloksen. Valmis perhekuntoutusesite esiteltiin ennen sen painattamista myös lastensuojelun sosiaalityöntekijöille ja heiltä pyydettiin kommentteja sekä mahdollisia muutosehdotuksia, sillä asiakkaat ohjautuvat perhekuntoutukseen heiltä ja he tekevät ensimmäisen motivointityöskentelyn perheiden kanssa. Palautetta ei yhtä lukuunottamatta saatu esitteestä lastensuojelun sosiaalityöntekijöiltä, joten jäin itse siihen käsitykseen, että esitteeseen oltiin tyytyväisiä eikä siihen

ollut korjausehdotuksia. Esitteen toimivuus asiakas- ja yhteistyötahokäytössä selviää vasta tulevaisuudessa käyttökokemusten kautta.

Määrällisiksi onnistumisen kriteereiksi esitteelle oli asetettu sähköinen, muokattavissa ja tulostettavissa oleva versio sekä paperinen yhteistyötahoille ja asiakasperheille jaettava versio. Esite painatettiin kaupungin monistamossa, josta saatiin lisäksi tulostusversio tiedostona perhekuntoutuksen työntekijöille. Valmista esitettä tulostettiin toisena perhekuntoutusjaksolle osallistuvalla asiakasperheelle toiminnan kuvaamiseksi motivointityöskentelyn ensimmäisessä tapaamisessa. Esitteestä saatiin jo tässä tapaamisessa positiivista palautetta ulkopuoliselta taholta, kun perheen senhetkinen yksityinen palveluntarjoaja kehui esitteen sisältöä.

Sekä toimintaterapeutin että perhekuntoutuksen sosiaaliohjaajien palaute valmiista esitteestä oli myönteinen. He pitivät esitteen lopullisesta ulkonäöstä ja sisältö vastasi sitä mitä he olivat siltä toivoneetkin. Esitettä jaettiin heidän toimestaan heti lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden käyttöön sekä seuraavana perhekuntoutusprosessin aloittavalle asiakasperheelle. Uuden perhekeskuksen, jonka osa perhekuntoutuskin on, ”avoimia ovia” vietetään vielä tänä syksynä, jolloin esitettä on tarkoitus jakaa laajemminkin eri yhteistyötahoille.

7.3 Opinnäytetyöprojektin aikataulun ja toteutuksen onnistuminen

Koin pysyneeni kohtalaisen hyvin opinnäytetyölle asettamassani aikataulussa, vaikkakin perhekuntoutuksen prosessikuvauksen suunnitteleminen venyi työelämän realiteettien vuoksi. Olin suunnitellut keskittyväni esitteen tekemiseen kesän aikana ja tämä suunnitelma toteutui. Tarkoitukseni oli saada valmis esite jakoon työntekijöille ja yhteistyökumppaneille jo elokuun aikana, mutta palautteen odottamisen vuoksi esite pääsi painettavaksi vasta syyskuun ensimmäisellä viikolla. Tämä ei käytännön kannalta ollut kuitenkaan haitallista, sillä esitteen painattaminen vei vai muutaman päivän ja tätä ennen esitettä käytettiin asiakaskäytössä mustavalkoisena tulosteena.

Perhekuntoutuksen toinen sosiaaliohjaaja aloitti työnsä vasta elokuun 2015 alussa ja kuntoutusprosessin suunnittelua oli tarkoituksella siirretty loppukesään, jotta hän voisi siihen osallistua. Aikataulullisesti kuntoutusprosessin suunnitteleminen oli haasteellista, sillä uuden työntekijän aloittaessa ensimmäiset viikot menivät työhön ja työnantajan toimintaperiaatteisiin sekä käytänteisiin perehtyen. Koin kuitenkin, että kaikki kuntoutustiimin jäsenet olivat motivoituneita työn kehittämiseen ja kuntoutusprosessin luomiseen, joten ajanpuutteesta huolimatta suunnitelmat saatiin tehtyä ja prosessin aukikirjoittaminen onnistui lähes suunnittelemassani aikataulussa.

Kaiken kaikkiaan opinnäytetyöprosessini eteni suunnittelemani aikataulun puitteissa ja kaikki toiminta onnistui suunnitelmieni mukaan. Ainoatakaan tapaamista ei esimerkiksi jouduttu perumaan, vaan ne pidettiin sovittuina aikoina ja sisällöiltään suunnitelluissa raameissa.

7.4 Opinnäytetyöprojektin tuotosten hyödynnettävyys

Oman opinnäytetyöprosessini aikana en tule näkemään sitä, miten suunniteltu perhekuntoutusprosessi tulee kokonaisuutena toimimaan, mutta ainakin Toivolan työntekijät ovat suunniteltuun prosessiin tyytyväisiä. Prosessi sisältää selkeät kolme vaihetta, joiden sisällöt suunniteltiin niin yksityiskohtaisesti, että prosessikuvausta on helppo käyttää työskentelyn tukena ja sitä on helppo suunnitella sekä rytmittää etukäteen. Prosessikuvaus on Toivolan työntekijöiden mielestä hyvä ja selkeä apuväline mahdollisten työntekijävaihdosten ja/tai opiskelijoiden harjoittelujaksojen perehdyttämisessä. Selkeän prosessikuvauksen myötä on Toivolan toiminnasta myös helppo kertoa mahdollisille vierailijoille ja yhteistyötahoille. Perhekuntoutusprosessin sisältö mahdollistaa työskentelyn erilaisten perhetilanteiden äärellä ja on niin joustava, että työntekijöille jää mahdollisuus käyttää sitä soveltaen, tilanteen vaatimalla tavalla.

Perhekuntoutusesite on toiminnan ”käyntikortti” ja hyödynnettävissä monien eri tahojen kanssa toimiessa. Esitettä annetaan suoraan mahdollisille asiakkaille toiminnan avaamiseksi ja sen avulla toimintaa esitellään eri yhteistyötahoille, joiden kautta asiakkaat mahdollisesti perhekuntoutukseen ohjautuvat. Esitteen avulla on myös mahdollista esitellä Riihimäen kaupungin tarjoamaan perhekuntoutuspalvelua muille kaupungeille ja kunnille sekä yksityiselle sektorille.

8 Pohdinta

Oman työkokemukseni perusteella koin perhekuntoutuksen tärkeäksi ja hyväksi työmenetelmäksi jo ennen opinnäytetyöprojektini aloittamista. Riihimäen kaupungin panostus kuntoutta-vaan työskentelyyn lastensuojelussa on mielestäni sekä tärkeää että asiakasystävällistä. On hienoa, että 30 000 asukkaan kunnassa on tarjota lapsiperheille sekä ryhmämuotoista päivä-kuntoutusta että ympärivuorokautista perhekuntoutusta. Lisäksi kuntoutuksen järjestäminen kaupungin omana toimintana on taloudellisesti järkevää.

Ympärivuorokautinen perhekuntoutus on uusi toimintamuoto Riihimäellä ja toiminnan käynnistämässä erityisen tärkeäksi muodostui kuntoutusprosessin luominen sekä aukikirjoittaminen. Jokainen asiakasperhe on elämäntilanteeltaan erilainen, mutta kaikkien perheiden elämää koskettavat samantyyppiset teemat, joten perhekuntoutusprosessi suunniteltiin erilaisten perheitä koskettavien teemojen ympärille. Perhekuntoutusprosessin tarkoituksena on an-

taa perheille intensiivistä ja kokonaisvaltaista tukea, jotta lapsen asuminen omassa kodissaan olisi mahdollista.

Riihimäen perhekuntoutusmalli luotiin alusta alkaen moniammatillisesti, jotta perheet saisivat mahdollisimman laaja-alaista tukea ja päällekkäiseltä työskentelyltä välttyttäisiin. Kaupungin lasten, nuorten ja perheiden palveluissa on erilaisella intensiteetillä toimivia tukimuotoja, jotka tukevat toisiaan ja joiden joukossa ympärivuorokautinen perhekuntoutus on mielestäni erittäin tärkeä palvelu. Perhekuntoutustoiminnan käynnistäminen sisälsi haasteita, mutta samalla sitä tehtiin innolla, ja itselleni projekti näyttäytyi enemmänkin kuin vain kuntoutusprosessin ja esitteen luomisena, siinä kehitettiin toimivaa ja asiakaslähtöistä palvelua osaksi kaupungin perhepalveluita.

Perhekuntoutusesitteen tekeminen oli opettavaisempi kokemus, kuin olin ennakolta ajatellut. Esitteestä haluttiin mahdollisimman informatiivinen ja helposti ymmärrettävä ja se sisällön luomiseen käytettiin loppujen lopuksi melko paljon aikaa ja sanamuotoja pohdittiin eri näkökulmista. Olin tyytyväinen valmiin esitteen ulkonäköön sekä sisältöön ja perhekuntoutusesitteen myötä heräsi lastensuojelun sosiaaliohjaajien kesken keskustelua esitteen tekemisestä myös muista perhepalveluista. Omassa työssäni olemme työparini kanssa tehneet esitteen ryhmämuotoisesta päiväkuntoutuksesta jo aiemmin, mutta uuden perhekuntoutusesitteen myötä yhtenäinen malli kaikkien palveluiden esitteissä on alkanut tuntua hyvältä ajatukselta.

Koin opinnäytetyöprojektini mielenkiintoisena kokemuksena, jossa pääsin sekä kehittämään että oppimaan uutta. Oma mielenkiinto aihetta kohtaan sekä aiempi työkokemukseni kuntoutuksesta pitivät motivaatiota yllä koko projektin ajan ja kaikki tekeminen tuntui mielekkäältä. Aikatauluissa pitäytyminen tuntui välillä haastavalta, sillä toiminnan kehittäminen venyi kesälomien ja uuden työntekijän aloittamisen odottamisen vuoksi. Aikaa kehittämiselle ja perhekuntoutusprosessin luomiselle oli asiakastyön keskeltä vaikea löytää, sillä prosessin sisältöjen suunnitteleminen vaatii keskittymistä ja sille on varattava oma aikansa. Projektiraportin kirjoittamisessa olivat suurena apuna oppimispäiväkirjaani kirjaamani muistiinpanot ja projektin aikana syntyneet kysymykset ja oivallukset. Raportin kirjoittamista helpotti myös mahdollisuus tarkentaa asioita ja esittää kirjoitusprosessin aikana esiin nousevia kysymyksiä milloin tahansa perhekuntoutuksen työntekijöille, sillä työskentelemme samassa tiimissä.

Perhekuntoutustoiminta on nyt käynnistetty Riihimäellä ja tulevat vuodet antavat kokemuksen kautta uutta tietoa työmallin toimivuudesta sekä siitä mihin suuntaan toimintaa olisi hyvä kehittää. Perhekuntoutusasunto on kooltaan pieni, eikä suuren perheen asumisjakso siellä ole mahdollista. Olisiko perhekuntoutusprosessi mahdollista siirtää vielä lähemmäs perheen omaa toimintaympäristöä, kuten esimerkiksi perheen kotiin? Olisiko perhekuntoutusprosessi toteutettavissa avohuollon sijoituksena Mäkikujan perhekeskuksessa asuvan lapsen tai nuoren per-

heen kohdalla niin, että hänen perheensä asuisi Toivolassa? Miten perhekuntoutusprosessin vaikuttavuutta voitaisiin arvioida? Miten asiakaspalautetta kerättäisiin niin, että siitä olisi mahdollisimman paljon hyötyä toiminnan kehittämisen kannalta? Tulevaisuudessa selviää myös se miten sosiaalityön, perheneuvolan ja muiden yhteistyötahojen kesken tärkeään rooliin suunniteltu moniammatillisuus tulee toteutumaan ja millaiseksi se kehittyy. Moniammatillisuuden toteutuminen olisi mielestäni tärkeä ja mielenkiintoinen aihe tutkimukselle tulevaisuudessa.

Perhekuntoutusprosessi esitteineen on nyt luotu ja Toivolassa ollaan valmiina ottamaan vastaan lapsiperheitä haastavien elämäntilanteidensa kanssa. Jää nähtäväksi, miten prosessi tulee käytännössä toimimaan ja palveleeko se sellaisenaan useimpia asiakasperheitä. Se ainakin tiedetään, että toivoa on. Aina.

Lähteet

A-klinikkasäätiö. 2015. Järvenpään sosiaalisairaala. Viitattu 2.5.2015. <http://toimipaikka.a-klinikka.fi/jarvenpaa/perhe>

Heino, T., Berg, K. & Hurtig, J. 2000. Perhetyön ilo ja hämmennys. Lastensuojelun perhetyömuotojen esittelyä ja jäsennyksiä. Helsinki: Stakes.

Jaakkola, H. 2015. Talentia 2/2015. Muutoksia sosiaaliluukulle. Helsinki: PunaMusta Oy.

Konttinen, R. 2009. Kuntoutus päihdeperheen voimaannuttajana. Mikkeli: Mikkelin ammattikorkeakoulu.

Lastensuojelun laatusuositus. 2014. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2014:4. Viitattu 1.5.2015. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=9882186&name=DLFE-30055.pdf

Laukkanen, M. 2011. Perhearviointi - perheen voimavarojen, vahvuuksien ja vaikeuksien arviointimenetelmä. Perheterapia 2/11, 5-16.

Mäkelä, J. & Salo, S. 2010. MIM-vuorovaikutushavainnoinnin käsikirja. Helsinki: Psykologien kustannus oy.

Pärnä, K. 2010. Perhekuntoutus lasten ja perheiden palveluna. Teoksessa Törrönen, M. & Pärnä, K. (toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Porvoo: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö, 41 - 50.

Rönkkö, L. & Rytönen, T. 2010. Monisäikeinen perhetyö. Helsinki: WSOYpro Oy.

Salon, S. 2011. MIM-havainnointi varhaisen vuorovaikutuksen tukena. Helsinki: Psykologien kustannus oy.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2014. Lastensuojelun laatusuositus. Viitattu 1.5.2015. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116166/URN_ISBN_978-952-00-3488-7.pdf?sequence=1

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2015. Sosiaalipalvelut. Viitattu 1.5.2015. <http://stm.fi/sosiaalipalvelut>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2015. Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojelun palvelujärjestelmä. Viitattu 1.5.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu/lastensuojelun-palvelujarjestelma>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2015a. Lastensuojelun käsikirja. Avohuolto. Viitattu 2.5.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2015c, 2015d, 2015e. Lastensuojelun käsikirja. Perhetyö. Viitattu 1.5.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/ehkaiseva-lastensuojelu/esimerkkeja-ehkaisevan-lastensuojelun-toimintamuodoista/perhetyo>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2015b, 2015f. Lastensuojelun käsikirja. Perhetyö. Viitattu 1.5.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet/perhetyo>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2015g, 2015h. Lastensuojelun käsikirja. Perhetyön prosessi. Viitattu 1.5.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet/perhetyo/perhetyon-prosessi>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 2015i, 2015j, 2015k, 2015l. Lastensuojelun käsikirja. Perhekuntoutus. Viitattu 1.5.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet/perhekuntoutus>

Käytetyt lait:

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2015/1301/2014.

Julkaisemattomat lähteet:

Riihimäen kaupunki. 2014. Intranet.

Riihimäen kaupunki. 2014a, 2014b. Perhekuntoutuksen suunnittelutyöryhmän järjestäytymiskokouksen muistio 23.5.2014.

Riihimäen kaupunki. 2015. Perhekuntoutuksen palvelukuvaus.

Riihimäen kaupunki. 2015a. Mäkikujan perhetupa -esite.

Työntekijöiden keskustelu 17.8.2015.

Kuviot

Kuvio 1:Avohuollon prosessi.....	10
Kuvio 2:Perhekuntoutusprosessin vaiheet	25
Kuvio 3:Perheen toimintamallikehä	26
Kuvio 4: Perhekuntoutuksen asumisjakson prosessi	32
Kuvio 5: Perhekuntoutusprosessi	33

Liitteet

Liite 1:Perhekuntoutusprosessi	45
Liite 2:Perhekuntoutusesite	46

Liite 1: Perhekuntoutusprosessi

Liite 2:Perhekuntoutusesite

Toivolan yhteystiedot:

Mäkikujan perhekeskus
Mäkikuja 25
11100 Riihimäki

Sosiaaliohjaaja Virpi Noroila
p. 019 758 4787
050 464 8929

Sosiaaliohjaaja Kirsi Utriainen
p. 019 758 4759
050 373 1988

Toimintaterapeutti Mia Salo
p. 019 758 4176
050 439 6531

s-posti:
etunimi.sukunimi@riihimaki.fi

TOIVOLA
ympäri vuorokautinen
perhekuntoutus

RIIHIMÄKI
Kotikaupunki

www.riihimaki.fi

Milloin Toivolaan?

Perhekuntoutusjakso Toivolassa on tarkoitettu lapsiperheille, joissa tarvitaan intensiivistä tukea vanhemmuuteen ja/tai arjenhallintaan liittyviin haasteisiin. Toivolaan ohjaututaan, kun sosiaalityöntekijä on yhdessä perheen kanssa arvioinut heidän hyötyvän perhekuntoutusjaksosta. Sosiaalityöntekijä tekee päätöksen perhekuntoutukseen osallistumisesta ja osallistuu tavoitteiden asettamiseen. Perhekuntoutusjakso on lastensuojelulain 37§:n mukainen avohuollon tukitoimenpide.

Miksi Toivolaan?

Perhekuntoutus on suunnitelmallista ja tavoitteellista perheen hyvinvoinnin tukemista. Kuntoutusjakson tavoitteena on perheen oman jaksamisen ja voimavarojen tukeminen sekä uusien toimintamallien löytäminen elämänlaadun kohentamiseksi.

Toiminnan lähtökohtana on vanhemman ja lapsen välisen myönteisen vuorovaikutuksen vahvistaminen ja vanhemman ilo omasta lapsestaan. Toivolan työntekijöiden tehtävänä on lapsen kasvun ja kehityksen turvaaminen yhdessä vanhempien kanssa.

Mitä Toivolassa tapahtuu?

Ennen kuntoutusjakson alkua Toivolan työntekijät tapaavat perhettä 2–4 kertaa heidän omassa kodissaan ja perhe käy tutustumassa Toivolan tiloihin. Tapaamisten aikana pohditaan yhdessä perheen tuen tarvetta ja luodaan tavoitteita kuntoutusjaksolle.

Kuntoutusjakson aikana perhe viettää Toivolassa noin 8 viikkoa, maanantaista perjantaihin. Viikonloput perhe asuu omassa kodissaan. Kuntoutus sisältää lounaan maanantaisin, mutta muuten perhe huolehtii itse ruokakuluistaan ja omasta taloudestaan. Tarkoitus on, että perhe elää Toivolassa omaa arkeaan ohjaajien tuella.

Perheelle tehdään Toivolassa yksilöllinen viikko-ohjelma, jonka aikana työskennellään sekä Toivolan omien ohjaajien että muiden yhteistyötahojen kanssa. Kuntoutusjakson aikana perhe osallistuu perhekuntoutuksen suunniteltuun toimintaan, eri työntekijöiden tapaamisiin sekä vertaisryhmätoimintaan.

Kuntoutusjakson aikana on mahdollista saada toimintaterapeutin sekä perheneuvolan palveluja.

Perheen omat ohjaajat ovat Toivolassa paikalla aamu- ja iltavuoroissa. Yöaikaan on tarvittaessa mahdollista tavoittaa Mälikujan perhekeskuksen vastaanotto-osaston työntekijä.

Kuntoutusjakson aikana ja sen päättyessä arvioidaan tavoitteiden toteutumista ja tehdään perheen jatkosuunnitelma yhdessä Toivolan ohjaajien sekä perheen sosiaalityöntekijän kanssa.

Jotta tavoitteiden toteutuminen ja muutostyöskentely on mahdollista, on koko perheen läsnäolo ja sitoutuminen kuntoutusjaksoon ensisijaisen tärkeää. Toivottavaa on, että ainakin toinen perheen vanhemmista sitoutuu kuntoutukseen täysipäiväisesti.

Mikäli toinen vanhemmista käy työssä Toivolasta, on osa-aikatyön tueksi mahdollista saada Kelan myöntämää kuntoutustukea. Perheen päiväkotikiikosten lasten hoitopäiviä vähennetään kuntoutusjakson aikana muutama päivä viikossa.